

ΤΟ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

1887 ΙΟΥΝΙΟΣ

ΕΤΟΣ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΣΤ'

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ὁ Πεσταλότσης συγγραφεύς.

(Συνέχ. ἴδ. φυλλ. ε' σ. 198).

Οὕτω τὸ κοινὸν εὗρεν ἐν τῷ *Λεονάρδῳ* καὶ τῇ *Γερτρούδῃ* μυθιστορίαν ἠθικὴν καὶ τερπνὴν, καὶ ὁ Πεσταλότσης, ἕνεκα αὐτῶν τῶν ἐπαίνων, οὓς ἐπεδαψίλευον αὐτῷ, ἠδυνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι ἀπέτυχεν ἐξ ὀλοκλήρου τοῦ σκοποῦ του. Τότε ἔγραψε νέον βιβλίον ὠρισμένον νὰ δεικνύῃ ἢν δύνανται νὰ ποιήσωνται χρῆσιν τοῦ *Λεονάρδου* καὶ τῆς *Γερτρούδης* πρὸς ἀγωγὴν τῶν παιδῶν, καὶ ἐξῆρε τὰ διδάγματα, τὰ ἐν τούτῳ περιεχόμενα. Ἡ ἐπιγραφή του ἦτο «*Die Kinderlehre in der Wohnstube.*» ἡ ἐκπαίδευσις τῶν παιδῶν ἐν τῷ δωματίῳ τῆς οἰκίας). Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐδημοσιεύθη, εἴτε διότι ὁ Πεσταλότσης δὲν εὐχαριστήθη ἐξ αὐτοῦ, εἴτε διότι δὲν θὰ εὔρισκε πολλοὺς τοὺς ἀναγνώστας. Ὁ Νίδερς ἀνέγνω τὸ χειρόγραφον τοῦτο καὶ ἐδημοσίευσε μέρος αὐτοῦ ἐν ταῖς *Pestalozzische Blätter.* Ἴδου ἡ μετάφρασις τοῦ πρώτου κεφαλαίου.

Κεφάλαιον. 1. — *Ἄνθρωπος, οὗ ἡ καρδία εἶναι ἀγαθὴ, καὶ ὅμως καθίστησι τὴν σύζυγόν του καὶ τὰ τέκνα του δυστυχέστατα.*

Ἐξ ἑν Βονάλῃ γυνή, ἥτις εκπαιδεύει τὰ τέκνα της κάλλιον πασῶν τῶν ἄλλων· αὕτη καλεῖται 1) Γερτρούδη, καὶ ὁ σύζυγός της 2) Λεονάρδος· οὗτος εἶναι κτίστης, 3) καὶ ἔχει ἐξησφαλισμένα τὰ μέσα τῆς διατροφῆς του· ἔχει 4) ἑπτὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα 5) ἐργάζονται ἀπὸ πρωίας μέχρις ἑσπέρας, εἶναι εὐπειθῆ, καλῆς διαθέσεως, καθαρὰ, ἐπιμελῆ, καὶ ἀγαπητικῶς ἔχουσι πρὸς ἄλληλα. Τὸ ἐλάττωμα τοῦ πατρὸς εἶναι 6), ὅτι εὐκόλως καὶ συγνάκις παρασύρεται εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, καὶ ὅτι φέρεται ἐκεῖ ἐνίοτε 7) ὡς ἀνόητος.

8) Τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ἡ οἰκογένεια αὕτη δυστυχῶς κατοικεῖ, εἶναι οὕτω διεφθαρμένον ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν, 9) ὥστε τὸ πλεῖστον τῶν χωρικῶν ζῶσιν ἐκεῖ, ὡς ἄνθρωποι ἄνευ πίστεως καὶ νόμου, καὶ πράγματι τοιοῦτοι εἶναι.

Τὸ κακὸν τοῦτο ἀποδοθήτω μάλιστα 10) εἰς τὸν παλαιὸν ἄρχοντα, ὅστις ἀπέθανε πρὸ τινῶν ἑβδομάδων· 11) διότι ὀλιγώτερον ἐνδιεφέρετο περὶ τῶν χωρικῶν του 12), ἢ ὅσον ἐνδιεφέρετο περὶ τῶν κυνῶν του καὶ τῆς θήρας. Ἐκ τούτου λοιπὸν προῆλθεν 13), ἵνα τὰ χωρία ταῦτα κατασταθῶσιν ἐλεεινά, καὶ πληρωθῶσιν ἀνθρώπων διεφθαρμένων, οἵτινες ὡς βδέλλαι ἐκμυζῶσι τὸ αἷμα τοῦ πτωχοῦ. Μεταξὺ τούτων διακρίνεται μάλιστα 14) ὁ Χοῦμμελ, ὁ εἰρηνοδίκης τῆς Βονάλῃς. Ὁ οἶκος τούτου εἶναι καθ' ἑκάστην πλήρης 15) πονηρῶν καὶ ἀχρείων, ὧν πᾶσα ἡ ἐνασχόλησις καὶ ὁ τρόπος συνίσταται νὰ στήνωσι παγίδας εἰς τοὺς ἀπλοῦς καὶ τιμίους, καὶ νὰ ἀποσπῶσι τὸ χρῆμα ἐκ τοῦ βαλαντίου των. Λαμβάνουσι οὕτοι τὴν γνωριμότητα τοῦ ἀγαθοῦ Λεονάρδου, 16) τὸν παρασύρουσι συνήθως εἰς τὸ τρῶγειν καὶ πίνειν καὶ τοῦ ἀφαιροῦσιν οὕτως, σχεδὸν καθ' ἑκάστην, τὸν καρπὸν τοῦ ἰδρωτός του. 17) Ἐκεῖνος μεταμειλεῖται πικρῶς τὴν πρωίαν τῆς ἐπιούσης, καὶ 18) ἡ καρδιά του πάσχει, βλέπων τὴν Γερτρούδην καὶ τὰ τέκνα του στερουμένας ἄρτου. 19) Ἐνίοτε κλαίει καθ' ἰδίαν, καταβιβάζει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνώπιον τῆς Γερτρούδης, καὶ δάκρυα χύνονται, ὅταν λαμβάνῃ εἰς τοὺς βραχίονάς του ἐν τῶν ἀγαπητῶν του τέκνων.

Ἡ Γερτρούδη εἶναι ἡ καλλιτέρα τῶν γυναικῶν τοῦ χωρίου ἀλλὰ 20) καὶ αὕτη καὶ τὰ θαλερὰ τέκνα της κινδυνεύουσιν νὰ ἴδωσιν ἀναρπαζόμενον καὶ τὸν πατέρα των, καὶ τὴν καλύβην των, νὰ διωχθῶσι, νὰ χωρισθῶσι καὶ νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν, 21) διότι ὁ Λεονάρδος δὲν δύναται νὰ ἀντιστηῖ εἰς τοὺς πειρασμοὺς τοῦ ξενοδοχείου.

22) Ἡ Γερτρούδη βλέπει ὅλον τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, καὶ θλίβε-

ται βαθέως διὰ τοῦτο. Ὅταν κομίζῃ τὴν χλόην ἐκ τοῦ λειβαδίου της, ὅταν λαμβάνῃ χόρτον ἐκ τοῦ ἀχυρώνός της, ὅταν πληροῖ γάλακτος τὰ καθαρὰ της δοχεῖα, πάντοτε οἴμοι! στενοχωρεῖται ἐνθυμουμένη 23) ὅτι τὸ λειβαδίον της, ὁ ἀχυρὸν της, ἡ ἀγελάς της καὶ αὕτη ἡ καλύβη της, εἶναι δυνατόν νὰ τῆς ἀφαιρεθῶσι μετ' ὀλίγον· καὶ 24) ὅταν τὰ τέκνα της εἶναι πέριξ αὐτῆς καὶ θλίβωνται ἐπὶ τοῦ κόλπου της, ἡ λύπη της αὐξάνει περισσότερον· συνήθως 25) ὅταν τὰ ἀγαπητὰ της μικρὰ ὑψῶσι τὰς ἀθῶας των χεῖρας, ἵνα παρακαλέσωσι τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἡ αὐτὴ σκέψις σχίζει τὴν καρδίαν της.

26) Μέχοι τοῦδε ὅμως εἶχε κατορθώσει αὕτη νὰ κρύπτῃ εἰς τὰ τέκνα της τὰ δάκρυά της τὰ χυνόμενα ἐν σιωπῇ παρ' αὐτῆς· ἀλλὰ 27) τὴν μεγάλην Παρασκευὴν, ὅτε ὁ σύζυγός της ἐβράδυνεν ἔτι μᾶλλον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά της. Τὰ παιδία εἶδον τὰ δάκρυά της καὶ ἔκραζαν πάντα μιᾷ φωνῇ, 28) ὃ μῆτερ κλαίεις! 29) ἔπεσαν εἰς τοὺς κόλπους της, ἡ θλίψις εἰκονίζετο ἐπὶ τοῦ προσώπου των· τότε ἠκούοντο ὀλολυγμοί, οὓς ἐζήτησαν νὰ καταπνίξωσι, καὶ γενικῆ πέριξ τῆς μητρὸς ἀθυμία ἐβασίλευε. Καὶ αὐτὸ τὸ βρέφος κατὰ πρῶτον προσήλωσεν ἄνευ μειδιάματος τὰ ὄμματα του ἐκφράζοντα λύπην. 30) Ἡ Γερτρούδη συνεκινήθη βαθύτατα, οἱ λυγμοί της ἐξεράγησαν καὶ πάντα τὰ τέκνα ἔκλαιον μετ' αὐτῆς. 31) Κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν τῆς ὑπερβολικῆς θλίψεως εἰσῆλθεν ὁ κτίστης.

Ἡ 32) Γερτρούδη ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν της ἐπὶ τῆς κλίνης· δὲν ἤκουε τίποτε, καὶ δὲν ἔβλεπε τὸν Λεονάρδον. 33) Τὰ τέκνα δὲν διέκρινον αὐτόν, ἔβλεπον μόνον τὴν λύπην τῆς μητρὸς των, ἐκρέμαντο ἐκ τῶν χειρῶν της, ἐκ τοῦ τραχήλου της, ἐκ τῶν ἐνδυμάτων της. Ἐν ταιαύτῃ θέσει εὔρεν αὐτὰ ὁ πατήρ.

Ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἶδε τὰ δάκρυα τῶν δυστυχῶν, καὶ ἔθηκε τέλος εἰς τὰς λύπας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Γερτρούδη ἐν μέσῳ τῶν δακρύων της, ἐδοκίμασε τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὠδήγησε τὸν Λεονάρδον, ἵνα ἴδῃ τὴν σκηνὴν ταύτην, ἥτις τοῦ διεπέρασε τὴν καρδίαν του. 36) Τὰ χεῖλη του ἔτρεμον, ὠχρίασε, καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ προφέρῃ, Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ! τί λοιπὸν συνέβη; Τότε μόνον τὸν παρετήρησεν ἡ μήτηρ, τότε τὰ παιδία τὸν διέκριναν.

37) Δὲν ἔκλαιον πλέον, καὶ ἔκραζαν πάντα ὁμοῦ, μῆτερ, μῆτερ! ἰδοὺ ὁ πατήρ.

Οὕτω, ὅταν οἱ ἐκχειλίζοντες χεῖμαρροι ἢ αἱ καταβιβρώσκουσαι φλό-

γες παύωσι νὰ καταστρέφωσιν, ὁ πρῶτος τρόμος τοῦ λαοῦ καταπραΰνεται, καὶ ἀντικαθίσταται ὑπὸ λύπης ἀφόνου καὶ ἐσκεμμένης.

Ἑρωτήσεις.

1. Πῶς ὀνομάζεται ἡ γυνὴ τῆς Βονάλης, ἥτις ἀνατρέφει τὰ τέκνα τῆς κάλλιον ὄλων τῶν ἄλλων; 2. Πῶς ὀνομάζεται ὁ σύζυγός τῆς; 3. Τί ἄνθρωπος εἶναι; 4. Πόσα τέκνα ἔχει; 5. Πῶς φέρονται τὰ τέκνα καθ' ἐκάστην; 6. Ποῖον εἶναι τὸ ἐλάττωμα τοῦ πατρός; 7. Πῶς φέρεται συνήθως, ὅταν πηγαίνει εἰς τὸ ξενοδοχεῖον; 8. Ποία εἶναι ἡ κατάστασις τοῦ χωρίου; 9. Τί ἐξάγεται ἐκ ταύτης τῆς διαφορᾶς; 10. Τίς ἦτο ὁ κυρίως αἴτιος ταύτης; 11. Διατί εἶναι οὗτος αἴτιος; 12. Τί ἐθεώρει κάλλιον τῶν χωρικῶν του; κτλ.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΒΑΣΕΛΟΦΙΟΣ

(συνέχ. τῶ. φυλλ. 4. σελ. 149).

Τῷ στοιχειώδει τούτῳ ἔργῳ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπηκολούθησε τὸ διδασκαλεῖον ὡς παιδαγωγικὴ ὑποδειγματικὴ σχολή, τοῦ εὐγενοῦς ἡγεμόνος τοῦ Δεσσάου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσενεγκόντος 12,000 ταλλήρων ὡς καὶ τὰ ἀναγκαῖα οἰκοδομήματα καὶ κήπους. Τὸ νέον καθίδρυμα, ἐν ᾧ ἐκτὸς τοῦ Βασεδοφίου, ἄνδρες ὡς ὁ Βίλκε, ὁ Σίμων, ὁ Σβεϊγγέουζερ, ὁ Κάμπε, ὁ Σαλζμάνν καὶ ἄλλοι εἰργάσθησαν, ὠνομάσθη *Philanthropion*, ἦτοι *σχολεῖον εὐεργετικὸν τῆς ἀνθρωπότητος*, ὅπως καὶ ἐξωτερικῶς δεικνύει τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν βαρβαρότητα τῆς μεσαιωνικῆς πειθαρχίας τῶν σχολείων. Ἐνυπῆρχε δ' ἐν αὐτῷ διαμέρισμα χάριν τῶν πλουσίων οἰκοτρόφων καὶ ἄλλο χάριν τῶν πτωχῶν, «*ὑπηρετούντων*». Ἐπρεπε κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Σλόσσερ «*τοὺς πλουσίους, διὰ πολλῶν χρημάτων, ἀνθρώπους νὰ μορφώσῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς δι' ὀλίγων χρημάτων δημοδιδασκάλους νὰ καταστήσῃ*». Ὡς τὰ ἀνάλογα καθιδρύματα τοῦ Φράγκε καὶ τοῦ Πεσταλότση, περιεῖχε καὶ τοῦτο οἰκοτροφεῖον, οὗτινος ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς παρεῖχε θαυμασίας λεπτομερείας. Οἱ μαθηταὶ ἔφερον ἰδίαν στολήν· τὸ γεῦμα συνίστατο ἐκ δύο φαγητῶν, τὸ δὲ δεῖ-

πνον ἐξ ἑνός. Πρὸς ἄμιλλαν τῶν μαθητῶν εἶχεν εἰσαχθῆ ἡ παροχὴ ἐπαίων. Ἐβαθμολογοῦντο διὰ στιγμῶν, αἵτινες συμφώνως πρὸς τὴν διαγωγὴν τῶν ἠξάνοντο ἢ ἠλαττοῦντο. Καθ' ἕκαστον μῆνα μίαν ἡμέραν, ἥτις ἐκαλεῖτο (*asualtag*) ἐνήστευον κατὰ τὸν τρόπον τῶν Σπαρτιατῶν, διέμενον ἐν ψυχρῷ δωματίῳ, ἢ ἐν ὑπαίθρῳ, καὶ ἐκοιμῶντο ἐπὶ στρώματος ἐκ χόρτου. Μέχρι τοῦ 12 ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν μαθητῶν ἀπητεῖτο τυφλὴ ὑπακοή. Καὶ μέχρι ταύτης τῆς ἡλικίας οὐδὲν ἐδίδετο πρὸς ἀπομνημόνευσιν τῆς μαθηταῖς, ἀλλὰ τὰ πάντα ἔπρεπε νὰ ἐκμάθωσι παίζοντες δι' ἐλευθερίας ἐνεργείας. Ἀργότερον οὐδεὶς οἰκότροφος ἐξηναγκάζετο νὰ ἐπιμεληθῆ, ἐὰν δὲν ἐτήρει τὴν τάξιν τῶν ὠρῶν καὶ ἐξετέλει τὰς μηχανικὰς ἐργασίας. Ποινὰ ἐν χρήσει ἦσαν ἡ ἐλάττωσις τῶν ἐπαινετικῶν στιγμῶν ἢ μεταβολὴ τῆς ὥρας τῆς μελέτης εἰς χειρωνακτικὴν ἐργασίαν· μακρὰ διαμονὴ ἐν μονήρει δωματίῳ, ἐξ οὗ οὐδὲν ἐκ τοῦ παραθύρου νὰ ἴδῃ μὲν ἠδύνατο, ἀλλ' ἤκουε τοῦ πλησίον εὐχαρίστου θορύβου τῶν διασκεδάζόντων ἢ μελετώντων νέων κτλ. Πάντες οἱ οἰκότροφοι ἐγυμνάζοντο εἰς πάσας τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις ὑπὸ εἰδήμονος. Ἐκαστος δωδεκαετῆς οἰκοτρόφος ἐξέλεγεν ἐν γνώσει τῆς διευθύνσεως ἕνα φίλον δὲν ἐπετρέπετο δὲ τὸ προδιδόναι ἀλλήλους, (ἀντιθέτως τῇ ἀγωγῇ τῶν Ἰησουϊτῶν). Ὄρισμένοι νόμοι καθ' ἐκάστην ἐβδομάδα, καθ' ἕκαστον μῆνα, καθ' ἐκάστην τριμηνίαν ἐπισήμως ἀνεγινώσκοντο. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν παραδόσεων οἱ μαθηταὶ δὲν ἐκάθηντο, εἰμὴ ὅτε προῦκειτο περὶ γραφῆς, ἰχνογραφίας καὶ ἀναγνώσεως, ἀλλ' ἔμενον ὄρθιοι καὶ περιεπάτου, ὥστε πρὸ τοῦ 12 ἔτους τὴν ἡμέραν μόνις τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας ἐκάθηντο. Ἡ γεωγραφία λ. χ. ἐδιδάσκετο ἐπὶ δύο ἐν ὑπαίθρῳ ἀνεγερμένων ἡμισφαιρίων, ἅτινα, ὅπως ἐπ' αὐτῶν δύνανται νὰ περιπατῶσι καὶ νὰ πηδῶσι, δὲν ἦσαν στρογγύλα, ἀλλὰ μόνον ὀλίγον κυρτά. Ἐν γένει πᾶν μάθημα ἀπαιτοῦν μνήμην, ὡς ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ γραμματικὴ, ἡ ἀριθμητικὴ κτλ. μετεσχηματίζετο εἰς παιδιάν.—

Τῷ ἔτει 1776 κατεδείχθησαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ νέου καθιδρύματος διὰ πομπῶδων ἀναγγελλθειῶν τριημέρων ἐξετάσεων ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἡγεμονικοῦ ζεύγους καὶ πολλῶν σπουδαίων παιδαγωγῶν ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν. Αἱ ἐξετάσεις αὗται, καθ' ἃς ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ δύο κωμῳδαί, καὶ ἐν αἷς καὶ τὸ ἴδιον θυγάτριον τοῦ Βασεδοφίου ἢ ἐπταέτις Αἰμιλία διὰ τῶν ἐξαιρέτων αὐτοῦ προσῶν ἐν τε τῇ γαλλικῇ καὶ γερμανικῇ γλώσσῃ διέπρεψε, διήγειρον τὸν θαυμασμὸν τοῦ κοινοῦ καὶ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν παιδαγωγῶν. Μάλιστα ἄνδρες ὡς ὁ Euler

καὶ ὁ Κάντιος ἐξεφράζοντο ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀρχῶν τοῦ Βασιλοδοφίου, δὲν ἔλειπον ὅμως καὶ οἱ πολέμιοι τοῦ νέου τούτου συστήματος. Τὸ *Philanthropinon* ἀνεπτύσσεται καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1782 ἠρίθμει 52 οἰκοτρόφους ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ὅσον ὁ Βασιλόδοφος ὑπῆρξεν ὁ ἀνὴρ ὅστις ἔδωκε ζωὴν εἰς τὸ νέον καθίδρυμα, τόσον ἀνίκανος ἐδείχθη, ὅπως τὸ συγκρατήση. Ἡ ἀστάθεια ἐν ταῖς φιλίαις του, αἱ πομπῶδεις ἀγγελίαι, ἅς ἐπὶ τινα χρόνον μόνον διετήρησεν, ὁ ἄδικος ἐξευτελισμὸς παντὸς ἀρχαίου, ἡ ὑπερεκτίμησις παντὸς καθαρῶς πρακτικοῦ, τὸ πλῆθος τῶν παιδιῶν, τῶν ἀστεϊσμῶν καὶ αἱ μέθοδοι τῶν ἀνέσεων, ὁ χωρισμὸς διαπρεπῶν ἀνδρῶν ἐκ τοῦ καθιδρύματος, τὸ μικρὸν ἀποτέλεσμα τῆς νέας μεθόδου εἰς τινὰς τῶν πρώτων μαθητῶν—πάντα ταῦτα συνετέλεσαν, ἵνα ὁ Βασιλόδοφος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1776 ἀποστῆ μικρὸν τῆς διευθύνσεως τοῦ καθιδρύματος καὶ ἐπειδὴ τὸν ἀντικαταστάτην του Βίλκε δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ, ἀπεσύρθη τὸ ἔτος 1778 ὀλοτελῶς. Ἐκτοτε ἔζη ἰδιωτεύων ὅτε μὲν ἐν Λειψία, ὅτε δὲ ἐν Δεσσάου, ἐν Χάλλη καὶ Μαγδεμβούργῳ, κεχλωμένος καὶ δυσηρεστημένος. Ἡ λύπη αὕτη ἠῤῥαξε διὰ συνεχῶν ἐρίδων. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν Θεολογικῶν τινῶν συγγραμμάτων ἔγραψε τὸ 1787 «Μέθοδον περὶ ἐκμαθήσεως τῆς ἀναγνώσεως». Τότε προὔτεινε τὴν παράδοξον πρότασιν νὰ ἰδρυθῶσι δημοσία δαπάνη ἀρτοποιεῖα, ἵνα διὰ τῶν ἐψημένων στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, προσενέγκῃ πρόσφορον μέσον ἐποπτικῆς διδασκαλίας. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του μετέβη εἰς τὸ Μαγδεμβούργον, ὅπου ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἐκεῖ παρθεναγωγεῖον. Ἐκεῖ δὲ ἀπέβισε κατὰ τὸ ἔτος 1790 προφέρων τοὺς ἐξῆς λόγους «θέλω νὰ διαμελισθῶ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁμοίων μου». Τὸ *Philanthropinon* ἐπέζησεν αὐτοῦ μόνον ἔτη τινά, διότι τὸ ἔτος 1793 ὀλοσχερῶς ἐξέλιπε.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος)

Ν. Ι. ΑΓΚΩΝΑΚΗΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΝ ΤΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ

Ἐν Λαρίσῃ ὡς διευθυντῆς τοῦ ἐκεῖ Διδασκαλείου διατρίβων εἶχον μάθῃ ἐκ τῶν ἐφημερίδων ὅτι διὰ Νόμου εἰσῆχθησαν τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τῶν γυμνασίων ἀντὶ τῆς γυμναστι-

κῆς. Τὸ τοιοῦτο, ὅσον ἐναντίον καὶ ἂν εἶναι εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν γυμνασίων, δὲν μοι ἐφάνη ἐν τούτοις καὶ παράδοξον, ἀναλογιζομένῳ ὅτι παρ' ἡμῶν τὰ πάντα δύνανται νὰ συμβῶσι καὶ νομοθετηθῶσι. Ἡλπίζον ὅμως ὅτι οἱ κ. κ. Γυμνασιάρχαι καὶ οἱ ἄλλοι παρ' ἡμῶν περὶ τὰ σχολικὰ καταγινόμενοι ἤθελον χάριν τῶν σχολείων κατακρίνη τὸ μέτρον τοῦτο, καὶ ἤθελον συντελέσῃ ν' ἀποδοθῶσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ σχολεῖα τῶν καὶ εἰς τὰ μαθήματά των, ἀποβαλλομένου ἐκ τοῦ ὄργανισμοῦ τῶν σχολείων μέτρον, ὑπὲρ ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τοὺς μαθητάς των ὡς πρὸς τὴν πρόοδον, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὡς πρὸς τὴν ὑγίειαν. Ἄλλ' ἀντὶ διαμαρτυρίας τῶν ἀρμοδίων ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐγκώμια τῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων μετ' ἀφρονίας γινόμενα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιπολαιότητος, ὥστε ἠναγκάστην νὰ γράψω ἀναίρεσιν τῶν ἐγκωμίων καὶ νὰ ἀποστείλω ταύτην πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἀντίγραφον δὲ ταύτης πρὸς δημοσίευσιν εἰς μίαν τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενων ἐφημερίδων. Ἄλλὰ δυστυχῶς ἡ δημοσίευσις δὲν ἐγένετο εἴτε διότι ἡ ἐφημερίς ἐκείνη ἀντεπροσώπευεν ἐναντίαν τῇ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ὡς πρὸς τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια εἴτε καὶ δι' ἄλλους λόγους. Παρελθούσης δὲ τῆς ὥρας ἐκείνης τῆς καταλλήλου πρὸς δημοσίευσιν δὲν ἐφρόντισα νὰ δημοσιευθῆ ἄλλαχού ἡ γνώμη μου, διότι ἔβλεπον μετ' εὐχαριστήσεως ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος θὰ ἐμαραίνετο καὶ θὰ ἐπιπτεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ μετὰ πολλῆς δυσαρσεκείας προσήρχοντο εἰς τὰ γυμνάσια τὰ στρατιωτικά, οἱ δὲ γυμνασιάρχαι ἀναφανδὸν κατέκριναν τὸ ἕτερογενὲς τοῦτο στοιχεῖον τὸ εἰσαχθὲν ἀμελετήτως καὶ μετὰ σπουδῆς εἰς τὰ σχολεῖα. Ἡ τοιαύτη χλιαρότης παρατηρηθεῖσα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ εἰς τοὺς διδάσκοντας καὶ εἰς τοὺς διδασκομένους μοι ἐφάνη εὐνοϊκὸν σημεῖον ὅτι ἡ φύσις τῶν γυμνασίων θὰ ἀπέβαλεν ἀφ' ἑαυτῆς τὸ ξενικόν, ὑπὲρ εἴτε ὑπερβολικὸς ζῆλος πρὸς τὰ στρατιωτικά, εἴτε καὶ ἄλλοι λόγοι ἐπέβαλον εἰς τὰ γυμνάσια. Ἄλλ' ἐν Ἀθήναις παρετήρησα ὅτι δὲν ἔχει οὕτω τὸ πᾶγμα. Ἐνταῦθα αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν εἶναι ἀνατεθειμέναι εἰς χεῖρας ἀνδρῶς φιλοπόνου καὶ ἐνθουσιώδους, πεπροικισμένου μὲ χαρίσματα στρατιωτικά, καὶ συνδέσαντος τὴν ἀποστολὴν του αὐτὴν μὲ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ἐν τοῖς γυμνασίοις, κατορθοῦντος δὲ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του καὶ τῆς καρτερίας του ἱκανὰ πράγματα, ὡς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως παρετήρησα κατὰ τὰς ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν. Διὰ πάντων τούτων τῶν προσιπτόντων ἀμέσως εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν κ. κ. ὑπουργῶν πειθόμεθα ὅτι δὲν παρασκευά-

ζεται ἡ ταχεῖα ἀποβολὴ τῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων ἐκ τῶν σχολείων, ἀφ' οὗ ἤξεύρομεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῶν ζητημάτων πολὺ ὀλίγον εἰσχωρεῖ καὶ εἰς ἄλλα καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν νεωτέραν νομοθεσίαν τῶν σχολείων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ κωλύσῃ ἡμᾶς νὰ προσπαθῆσωμεν νὰ ὑποσκάψωμεν τὰ θεμέλια θεσμοῦ, ὅστις καθ' ἣν ἐσχηματίσαμεν γνώμην ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ πράγματος καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ, ἂν ἐφαρμοσθῆ ἐννοεῖται μετ' αὐστηρότητος καὶ ἐπιμονῆς, ὅπερ ἀπευχόμεθα, πολλὰς τρυφεράς ὑπάρξεις τῶν μαθητῶν ἄλλας μὲν θὰ παραμορφώσῃ σωματικῶς, ἄλλας δὲ θὰ στείλῃ προῶρος εἰς τὸν Ἄδην, θὰ γείνη δὲ καὶ ἡ αἰτία νὰ χαλαρωθῆ τῶν μαθητῶν ἢ ἐπιμέλεια περὶ τὴν σπουδὴν τῶν γυμνασιακῶν μαθημάτων, ἣτις δὲν ἦτο δᾶ πολὺ καὶ πρότερον ἀκαμαία. Διὰ τοῦτο κρίνομεν καθῆκον σήμερον μάλιστα, ὅτε καταβάλλεται ἀξιεπίαινος προσπάθεια διὰ τῆς συστάσεως γυμναστικῶν συλλόγων νὰ ἐμψυχωθῆ καὶ διαδοθῆ παρ' ἡμῶν ἡ γυμναστικὴ, νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τῆς ἀξίας τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ἐν τοῖς γυμνασίοις. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ προσθέτων κόπων δημοσιεύωμεν αὐτὴν, ὡς εἶχομεν ἄλλοτε διατυπώσῃ αὐτὴν πρὸς δημοσίευσιν.

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν ἐδημοσιεύθησαν ἄρθρα ὑπὲρ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ἐν τοῖς σχολείοις. Οἱ λόγοι οἱ πείθοντες τοὺς γράψαντας ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν εἰσαχθέντων γυμνασίων εἶναι ἐν περιλήψει οἱ ἐξῆς.

1. "Ὅτι ταῦτα διεγείρουν εἰς τὸν ἄνθρωπον κλίσιν τινὰ ἀκατάσχετον πρὸς τὴν δράσιν.
2. "Ὅτι ἐξοικεινῶσιν τὸν πολίτην μὲ τὸν στρατιωτικὸν βίον καὶ ἐμβάλλουσιν εἰς τοῦτον ἀγάπην.
3. "Ὅτι θὰ ἀναπλάσῃσι φυσιολογικῶς τοὺς Ἕλληνας καὶ θὰ ποιήσωσιν αὐτοὺς ὑγιεῖς καὶ φιλοπόνους.
4. "Ὅτι ἐξεγείρουν καὶ ἐπιρρωνύουσιν τὸ πατριωτικὸν φρόνημα.
5. "Ὅτι ἐξεγείρουν τὴν κοινωνικότητα καὶ τὸν σύνδεσμον τῶν μαθητῶν πρὸς ἀλλήλους.

Οὐδεὶς τῶν λόγων τούτων νομίζω ὑπῆρχεν εἰς τὸν νοῦν οὔτε τοῦ πρώτου συλλαβόντος τὴν ιδέαν περὶ εἰσαγωγῆς τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων

εἰς τὰ σχολεῖα οὔτε τῶν μιμητῶν αὐτοῦ. Τὸ ζήτημα νὰ εἰσαχθῶσι τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια εἰς τὰ σχολεῖα χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1804 ἐπὶ Guthsmuth, ὅστις ὑπέβαλεν ὑπόμνημα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Πρωσίας περὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν γυμναστικὴν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων καὶ πρὸς στρατιωτικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων πρὸς παρασκευὴν ὑπαξιωματικῶν διὰ τὸν στρατόν. Ἄλλ' ὁ Ὑπουργὸς Stein ἀπέριψε τὸ ὑπόμνημα, διότι ἐν αὐτῷ ἀνεῦρε χάριν τῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων τάσιν πρὸς παραγωνισμόν τῆς γυμναστικῆς, εἰς δὲ τὰ σχολεῖα εἰσήγορτο πράγματα ἀλλότρια τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀπήλπισε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ συστήματος καὶ ἀπὸ τοῦ 1804—1879 ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τῶν πολεμίων τῆς ιδέας ταύτης μεγάλη συζήτησις, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος καὶ μεγάλοι ἄνδρες ὡς ὁ Trendelenburg, ὁ Moltke, ὁ Raumer, ὁ Rhöden, κλπ. καὶ ἦς τὰ ἀποτελέσματα εἶναι κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὰ σχολεῖα τῶν στρατ. ἀσκήσεων. Οἱ λόγοι, οὓς φέρουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων εἰς τὰ σχολεῖα εἶναι 1. ὅτι δύνανται αὐταὶ νὰ ἀναπληρώσωσιν τὴν γυμναστικὴν 2. ὅτι καθιστῶσι τὸ ἔθνος βωμάλειον 3. ὅτι συντελοῦσιν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οικονομικῶν καὶ 4. ὅτι ἐλαττόνουσι τὸν χρόνον τῆς θητείας. Νομίζω ὅτι οἱ λόγοι οἱ κινήσαντες τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος πρὸς εἰσαγωγήν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων εἰς τὰ σχολεῖα εἶναι λόγοι οικονομικοὶ δηλ. τῆς ἐλαττώσεως τοῦ χρόνου τῆς θητείας, ὅπερ εἶναι λίαν σπουδαῖον εἰς ἡμᾶς. Ἐθνος μικρὸν μὲ μεγάλην ἀποστολὴν καὶ ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἔχει καθῆκον νὰ προνοήσῃ ἐξ ἴσου καὶ περὶ ἀμφοτέρων. Ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ ἔχῃ πολὺν στρατόν, καὶ καλόν, ἀλλὰ πολὺς στρατὸς καὶ καλὸς ἀπαιτεῖ δαπάνας δυσαναλόγους πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ τοὺς πόρους τοῦ Κράτους. Καὶ ἐν ἐκ τῶν δύο εἶναι δυνατόν νὰ γείνη, ἢ νὰ ἀφιερωθῆ ἡ Ἑλλὰς ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τοῦ ἔθνους, δαπανῶσα ὑπὲρ αὐτῆς τὰ εἰσοδήματά της καὶ ἀμελοῦσα κατ' ἀνάγκην πᾶσαν ἐσωτερικὴν βελτίωσιν, ἐν ἄλλοις λόγοις θυσιάζουσα εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ιδέαν τὴν ἐσωτερικὴν, εἰς τὴν μεγάλην τὴν μέλλουσαν ὅλας τὰς μικράς καὶ μεγάλας τὰς παρούσας, ἢ νὰ συμβιβάσῃ καὶ τὰ δύο φροντίζουσα συγχρόνως καὶ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀποστολῆς της. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ σύγχρονος πρόνοια περὶ ἀμφοτέρων ἐπιβάλλει εἰς ἀμφοτέρους περιορισμοὺς, περιορισμοὶ δὲ ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τοῦ ἔθνους

ἀξίαν τῶν περιστάσεων καὶ τῶν κινδύνων, οὓς ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ Ἑλλάς, εἶναι λίαν ἐπικίνδυνον πρᾶγμα. Νομίζω ὅτι τῆς ἀξιεπαίνου ταύτης ἀνησυχίας προῖόν ἦτο καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων εἰς τὰ σχολεῖα. Τὸ πρόβλημα ἦτο πῶς δι' ὀλίγων χρημάτων νὰ ἔχωμεν πολλοὺς καὶ καλοὺς στρατιώτας. Διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῆς θητείας δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀποκτήσωμεν πολλοὺς, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχωμεν καὶ καλοὺς πρέπει νὰ αὐξήσωμεν τὴν θητείαν. Ἄλλ' ἡ αὐξήσις ταύτης πρέπει νὰ γείνη οὐχὶ ἐν τῷ στρατῷ, ἀλλ' ἀλλαχοῦ. Ποῦ; ἄλλοτε ἐδόθη ἀπάντησις εἰς τὸν λαόν καὶ εἰσῆχθη τὸ σύστημα τῆς ἐθνοφυλακῆς, ὅπερ δὲν εὐδοκίμησεν. Ἦδη δὲ ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος εἰς τὰ σχολεῖα.

Πρὶν εἰπωμεν τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τοῦ μέτρου τούτου τῆς Κυβερνήσεως ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἀπορίαν ἡμῶν πῶς ζήτημα, περὶ οὗ πολλὰ ἐγένοντο συζητήσεις καὶ πολλὰ βιβλία ἐγράφησαν καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ ὅπερ εἶναι λελυμένον κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ἐν τοῖς σχολείοις, εἰσῆχθη εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα κατόπιν τῆς καταδίκης αὐτοῦ ὑπὸ τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ πείρα τῶν ἐθνῶν, οἷα ἡ ἐν Γερμανίᾳ, ἐκφραζομένη διὰ τοῦ στόματος τοῦ Moltke, τοῦ Tredelen (burog τοῦ Raumer, τοῦ Rhöden καὶ ἄλλων, εἶναι πείρα σεβαστὴ καὶ κανὼν τῶν πράξεων ἄλλων ἐθνῶν ὡς τὸ ἡμέτερον. Μοὶ φαίνεται δὲ λίαν ἐσφαλμένη ἡ γνώμη ὅτι ὑπὸ ἄλλο κλίμα ζῶμεν ἡμεῖς καὶ ὅτι ὅσα ἀποτυγχάνουσι παρ' ἐκείνοις δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι παρ' ἡμῖν. Νομίζω ὅτι τὸ ἀληθές εἶναι τοῦτο ὅτι, ὅσα ἀποτυγχάνουσι παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις, κατὰ μείζονα λόγον θὰ ἀποτύχωσι παρ' ἡμῖν, ἀφ' οὗ ἀποτυγχάνουσι παρ' ἡμῖν καὶ ὅσα ἐπιτυγχάνουσι παρ' ἐκείνοις. Τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια ἀνήκουσιν εἰς τὰ σχολεῖα τοσοῦτον, ὅσον ἀνήκουσι καὶ τὸ ἀροτριᾶν, τὸ ναυπηγεῖν, τὸ οἰκοδομεῖν, τὸ χρηματίζεσθαι. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ δῖσχυρισθῇ ὅτι τὸ ὄπλον εἶναι ὠφελιμώτερον τοῦ ἀρότρου ἢ ἄλλου τινὸς παρομοίου ὀργάνου. Ἡ ἐννοία τῶν παιδαγωγικῶν σχολείων, καὶ τοιαῦτα εἶναι καὶ τὰ γυμνάσια, ἀποκλείει πᾶσαν ἐιδικὴν ἐν αὐτοῖς μόρφωσιν, καὶ τοῦτο καὶ χάριν τοῦ ἀτόμου τοῦ παιδευομένου, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας, διότι ἐν τῇ γενικῇ μορφώσει ὑπάρχουσι τὰ ἐφόδια πρὸς εὐδοκίμησιν ἐν παντὶ ἐιδικῷ ἔργῳ, ὃ θὰ ἀσκήσῃ ὁ ἄνθρωπος μετ' ἔπειτα ἐν τῷ βίῳ, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν τῇ μερικῇ μορφώσει, ἥτις καλλιεργούμενη πρὸ τῆς γενικῆς μορφώσεως καὶ ἀντ' αὐτῆς περι-

ρίζει τὸν νοῦν τοῦ μαθητοῦ εἰσάγουσα εἰς αὐτὸν τὴν μονομέρειαν, ἥτις εἶναι ἰδιότης ἀλλοτρία τῆς ἐννοίας τῶν γυμνασίων. Ἀλλὰ θυσιάζοντες τὰ σχολεῖα εἰς τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τοῦ ἐθνους ἐπιτυγχάνομεν τοῦλάχιστον τούτου; Εἶναι μεγάλη πλάνη νὰ νομίζῃ τις ὅτι τὸν στρατιώτην ἀπαρτίζει ἡ στολὴ καὶ ὁ διαχειρισμὸς τοῦ ὄπλου, ὅσον δεξιῶς καὶ ἂν γίνηται τοῦτο. Αὐτὰ εἶναι τὰ εὐκολώτατα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ γείνωσι μετ' ἐπιτυχίας καὶ παρὰ μαθητῶν τῶν δημοτικῶν ἀκόμη σχολείων. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ διαχειρισμοῦ τοῦ ὄπλου πρέπει εἰς τοὺς νέους νὰ ἐμφυτευθῶσιν αἱ ἀνδρικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρεταί, ἡ ἀφοβία πρὸς τοὺς κινδύνους, ἡ παρουσία τοῦ πνεύματος ἐν κινδύνοις, ἡ σκληραγωγία, ἡ καρτερία, ἡ αὐταπάρησις, ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος, ἡ πολεμικὴ φιλοδοξία, ἡ πειθαρχία, ἡ φιλοπατρία, ἡ κοινογνωμοσύνη, τὰ ὅποια πάντα ὁμολογουμένως ἀπαρτίζουν κατὰ μέγα μέρος τὸν στρατιώτην καὶ τὰ ὅποια ἐν τοῖς σχολείοις δι' οὐδενὸς ἄλλου μαθήματος ἐξεγείρονται καὶ καλλιεργούνται τόσον, ὅσον διὰ τῆς γυμναστικῆς. Δύναμαι νὰ βεβαιώσω ἐκ πείρας ὅτι μετὰ πολλῶν μηνῶν ἐν τῷ στρατῷ διαμονὴν μία ἀγρυπνία ἀφήρει ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τὴν φαιδρότητα, ἡ ἔλλειψις τοῦ καφφέ κατὰ τὴν πρῶταν ἐποίει αὐτοὺς δυσθύμους, κατὰ γῆς δὲ ἐν ὑπαίθρῳ ὕπνος ἐγέννα αὐτοῖς ἰσχυρὰν συνάγχην. Τούτων οὕτως ἐχόντων εἶναι γελοῖον καὶ νὰ σκέπτηται τις ὅτι ἐπὶ μῆνας τινὰς τοῦ ἔτους διώροσ ἢ τετράωρος καθ' ἐβδομάδα ἄσκησις τῶν μαθητῶν μετὰ τὰ ὄπλα παρασκευάζει στρατιωτικῶς τὸ ἔθνος. Ἀπορίας δὲ ἀξία μοὶ ἐφάνη καὶ ἡ γνώμη ὅτι ἡ γυμναστικὴ ἀντὶ τὸν μαθητήν. Ὅστις παρσευρέθη εἰς τὰ γυμναστήρια τῶν Γερμανῶν, τὰ ὅποια ἅπαντα διεσκευάσθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Spiess δὲν δύναται ἢ νὰ θαυμάσῃ διὰ τὴν ἐξέγερσιν, ἣν γενᾶεις τοὺς μαθητὰς καὶ ὁ τρόπος τῶν ἀσκήσεων καὶ τὰ εἶδη αὐτῶν. Τόσον δὲ ἡ γυμναστικὴ ἐθεωρήθη διεγείρουσα ἀνδρικὰς ἀρετὰς εἰς τὸν λαόν, ἐπομένως καὶ μορφοῦσα αὐτὸν στρατιωτικῶς, ὥστε ἐν Γερμανίᾳ ἡ γυμναστικὴ εἰσῆχθη καὶ εἰς τὸν στρατόν. Καὶ ἂν ἔπραττε τοῦτο ἡ ἡμέτερα Κυβέρνησις, ἠθέλομεν ἐκθύμως χειροκροτήσῃ εἰς τοῦτο. Ἀλλὰ νὰ εἰσαγάγῃ τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια εἰς τὰ σχολεῖα εἶναι προσβολὴ καὶ κατὰ τῶν σχολείων καὶ κατὰ τῆς ἀληθοῦς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἥτις παραφθεῖται ἐν τοῖς σχολείοις.

Πλημμελὲς δὲ εἶναι ὅτι τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια διεγείρουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον κλίσιν τινὰ ἀκατάσχετον πρὸς τὴν δρᾶσιν. Τούναντίον δύναμαι δι' ἀφθόνου πείρας νὰ βεβαιώσω ὅτι οἱ κατορθοῦντες τὰς περισσοτέ-

ρας ώρας και τῆς ἡμέρας ἀκόμη νὰ κοιμῶνται μάλλον ἢ νὰ ἐργάζονται εἶναι οἱ στρατιῶται.

Ἐπίσης δὲν μοι φαίνεται ὀρθὸν ὅτι τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια ἐξοικειώνουσι τὸν πολίτην μὲ τὸν στρατιωτικὸν βίον και ἐμβάλλουσιν εἰς τοῦτον ἀγάπην. Οὐδὲν πρᾶγμα ἀποκρούει μετὰ τόσης ἐμφαντικότητος ὁ παῖς ἢ νὰ ἴσταται ἐπὶ ὄραν εἰς προσοχὴν μὲ τεταμένον σῶμα. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ φυσιολογικοὺς λόγους ἢ ἀπαίτησις αὕτη εἶναι μεγαλειτέρα τῆς δυνάμεώς του ἀθετεῖ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς στρατιωτικῆς και χαλαροῦται ἢ πειθαρχία. Καὶ τοιουτοτρόπως ἀντὶ τῆς στρατιωτικῆς παιδείας ἔχομεν στρατιωτικὴν ψευδοπαιδείαν και στρατιωτικὴν παιδιάν.

Ἐπίσης δὲν εἶναι ἀκριβὲς ὅτι θὰ ἀναπλάσῃ τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια φυσιολογικῶς τοὺς Ἕλληνας και θὰ ποιήσωσιν αὐτοὺς ὑγιεῖς και φιλοπόνους. Ἡ φυσιολογικὴ ἀνάπλασις ἐξαρτᾶται ἐκ πλείστων ὄρων, πρῶτιστα δὲ πάντων ἐκ τῆς τροφῆς και τῆς διαίτης. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ὄρων πρὸς φυσιολογικὴν ἀνάπλασιν εἶναι και ἡ παιδαγωγικὴ γυμναστικὴ περιλαμβάνουσα εἰς τὰς ἑαυτῆς ἀσκήσεις και τὰ ἔθνικὰ παιγνίδια, ὅπως γίνεται τοῦτο ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Θεσσαλίας ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γερμανοῦ γυμναστοῦ κ. Lüdekke.

Ὅτι αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις ἐξεγείρουσι και ἐπιρρωννύουσι τὸ πατριωτικὸν φρόνημα, ὅτι ὑποστηρίζουσι τὴν ἐνότητα και τὴν ἀδελφοποίησιν τῶν μαθητῶν, τοῦτο οὐδαμῶς ἐξάγεται ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν αὐταῖς πνεύματος. Ἀλλὰ τοῦτο ἀληθεύει κατὰ μείζονα λόγον λεγόμενον περὶ τῆς γυμναστικῆς, ἐν ἣ ἢ πρὸς ταῖς ἀσκήσεσιν ὑπάρχει και τὸ ἄσμα. Συμφωνῶ μετὰ τῶν ἀρθρογράφων ὅτι πρέπει ὁ μαρμασμός τοῦ σώματος ὁ ἐπιφερόμενος διὰ τῆς μονομεροῦς παιδείας τοῦ πνεύματος νὰ θεραπευθῇ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἄσματος εἰς τὰ σχολεῖα. Νεότης λυπημένη εἶναι παρὰ φύσιν νεότης. Ἡ γυμναστικὴ εἶναι διὰ τοὺς μαθητὰς και ἡ στρατιωτικὴ διὰ τοὺς στρατιώτας. Ἄν σκεπτόμεθα νὰ παρασκευάσωμεν τὸ ἔθνος στρατιωτικῶς πρέπει ἐκτὸς τῆς ἄλλης παιδείας τοῦ ἔθνους νὰ γενικεύσωμεν και τὴν γυμναστικὴν και νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν προσφιλεῖ εἰς τὸν λαόν, περιλαμβάνοντες ἐν αὐτῇ τὸ πνεῦμα, ὅπερ εἰσῆχθη διὰ τοῦ Spiess εἰς τὴν γυμναστικὴν. Οὐδὲν δὲ ἄλλο μέσον ἀπεδείχθη κρατῦνον τὰ ἔθνη ὅσον ἡ γυμναστικὴ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγομεν

1. Ὅτι αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὰ σχολεῖα

πρέπει νὰ ἀποβληθῶσιν ἐξ αὐτῶν, νὰ εἰσαχθῇ δὲ ἀντ' αὐτῶν ἡ γυμναστικὴ, ἥτις πολυμερῶς παιδεύουσα τὸν ἄνθρωπον παρασκευάζει αὐτὸν και διὰ τὴν εἰρήνην και διὰ τὸν πόλεμον, ἐν ᾧ αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις και ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δίδουσι ποιάν τινα παρασκευήν, αὕτη ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν πόλεμον, ὅστις καταλαμβάνει πολλοστημόριον μόνον τοῦ ὅλου βίου τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ὅτι οἱ λόγοι οἱ φερόμενοι ὑπὲρ τῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων ἐν τοῖς σχολείοις εἶναι κυρίως λόγοι ὑπὲρ τῆς γυμναστικῆς και κατὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων.

3. Ὅτι τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια ἐν τοῖς σχολείοις ἀπαιτοῦντα ἀνεπτυγμένα σώματα και δυνάμεις ἀσυγκρίτως ἀνωτέρας τῶν μαθητῶν και ἀποκλειστικὴν ἀφιέρωσιν τῶν γυμναζομένων εἰς αὐτὰ ἀνεῦ ἄλλης κοπιώδους ἐργασίας μάλιστα πνευματικῆς οὐ μόνον βλάπτουσι τοὺς μαθητὰς τρυφεροῦς ἔτι ὄντας σωματικῶς ἔνεκα τῆς μεγάλης κοπώσεως ἀλλὰ και καθιστῶσιν αὐτοὺς ἀνικάνους μετὰ τὴν ἐκάστοτε κόπωσιν νὰ παρασκευάζονται εἰς τὰ μαθήματά των και οὕτως ἐν ᾧ βλάπτουσι αὐτοὺς σωματικῶς βλάπτουσι και πνευματικῶς χωρὶς νὰ κατορθοῦται οὐδὲ ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν ἐκπαίδευσις, ὑπὲρ ἧς μετὰ προφανοῦς τόλμης οἱ εἰσηγηταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων εἰς τὰ σχολεῖα ἀπεράσισαν νὰ θυσιάσωσι και γυμνάσια και μαθητὰς.

4. Ὅτι τὰ σχολεῖα διδάσκοντα καλῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν και τὴν γυμναστικὴν ἔχουσι τὸ ἄριστον μέσον πρὸς διέγερσιν τῶν στρατικῶν ἀρετῶν, ἐφ' ὧν στηριζόμενος ἀληθινὸς στρατιωτικὸς βίος κατὰ τὴν πρόπουσαν ἡλικίαν θὰ ἀναδείξῃ στρατιώτας, οἷους πάντοτε ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐμφανίζει εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λεωνίδου μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Λῶρη και τοῦ Πετροπουλάκη.

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Ὁ διδάσκαλος ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς σχολῆς. Κτίρια, δωμάτια παραδόσεων, ἐπιπλα, πρόγραμμα, ὠρολόγιον, πάντα ταῦτα δύνανται νὰ ὦσιν ἄριστα, ἀλλ' ἐὰν ὁ διδάσκαλος δὲν ἀξίζει τι, ἡ σχολὴ ἐστὶ πάντοτε κακὴ.

Οἱ καλοὶ διδάσκαλοι ἀποτελοῦσι τὰ καλὰ σχολεῖα· ὁ διδάσκαλος δυνατὸν εἰπεῖν ἐστὶν ἡ σχολὴ αὐτή. Ἄλλ' ὅποιος δέον νὰ ᾖ παρ' ἡμῖν ὁ διδάσκαλος, ἵνα συναριθμηταὶ ἐν τοῖς καλοῖς διδασκάλοις; Ὁ διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς δημοτικῆς σχολῆς δέον νὰ ᾖ ὀρθόδοξος τὴν πίστιν, ἄμεμπτος τὴν διαγωγὴν, καλῶς κατηρτισμένος, ἰκανὸς εἰς τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ λειτούργημα καὶ πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος εἰς τὸ ἔργον. Αὐταὶ εἰσὶν αἱ θεμελιώδεις τοῦ Ἑλληνικοῦ διδασκάλου ἀρεταὶ ἐξ οὗ ἡ σωτηρία καὶ ἡ πρόοδος τῆς δημ. ἑλληνικῆς σχολῆς κρέμαται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς, καθὼς οὗτα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως καὶ ἰκανότητος. Ὁ βουλούμενος λοιπὸν γενέσθαι διδάσκαλος, ἐχέτω πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ σπουδαζέτω καλῶς τὴν εἰκόνα τοῦ καλοῦ διδασκάλου, ἣν ἰχνογραφοῦμεν ὡς ἐξῆς.

Α'. Πίστις τοῦ διδασκάλου.

Ὁ διδάσκαλος τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς δημοτικῆς σχολῆς ἐστὶ διδάσκαλος τῆς θρησκείας, διὸ καὶ ἡ ποιότης τῆς πίστεως αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀδιάφορον τι, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον πάντων. Ἐν πρώτοις καὶ πρὸ πάντων ὁ ἕλλην διδ. τῆς Δημ. Σχολῆς ὀφείλει νὰ ᾖ πιστὸς Χριστιανός, διότι τὸ πρῶτον καθήκον αὐτοῦ εἶναι τὰ εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένα παιδιὰ διὰ χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς εἰς τὸν Χριστὸν αὐτὸν ν' ἀγάγη, ὅπως γίνονται καλοὶ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ (Ματθ. 19, 18). Ὅπως ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία μόνον διὰ κηρύκων πιστῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἐθεμελιώθη τὸ κατ' ἀρχάς, οὕτω καὶ νῦν μόνον διὰ πιστῶν διδασκάλων δύναται νὰ οἰκοδομηθῆ καὶ στερεωθῆ. Ὁ χριστιανισμὸς ἀπαιτεῖ παρὰ πάντων τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἐξαιρέτως παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ποιμένων βεβαίαν, ὠρισμένην καὶ ἀμετάτρεπτον ὁμολογίαν τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας. Διὸ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ Χριστιανοῦ διδασκάλου δὲν εἶναι τὸ ναὶ καὶ οὐ, (ἀβεβαιότης καὶ ἀοριστία περὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως) ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τὸ ναὶ ἐστὶ ναί, καὶ τὸ οὐ οὐ. (Β'. Κορ. 18). Ὁ διδάσκαλος διδάσκων ἄλλως, ἢ ὡς διδάσκει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ποιεῖ τὸ οὐ ναί, καὶ τὸ ναὶ οὐ, ἀλλ' ὁ ὀρθόδοξος ἕλλην διδ. δέδεται ὑπὸ τε τοῦ χριστιανικοῦ καὶ πατριωτικοῦ καθήκοντος νὰ διδάσκη εὐσυνειδῶτως κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅπερ ἐστὶ δύναμις Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν πάντων τῶν εἰς αὐτὸ πιστευόντων.

Β'. Ἡ διαγωγή τοῦ διδασκάλου.

Τὸ τοῦ ἀποστόλου λόγιον «Δεῖξόν μοι τὴν πίστιν ἐκ τῶν ἔργων σου», ἀρμόζει πρὸ πάντων τῷ διδασκάλῳ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ποιμένου τῶν ψυχῶν ἄρα καὶ παρὰ τοῦ διδασκάλου ἵνα ᾖ ἀνεγκλητος ὡς Θεοῦ οἰκονόμος, μὴ πλήκτης καὶ αὐθάδης, μὴ ὀργίλος, μὴ πάροινος, μὴ αἰσχροκερδής, μὴ ἀνυπότακτος (Τίτ. Α'. 6).

Οὐδὲν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν παιδίων τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὅσον τὸ καλὸν παράδειγμα τοῦ μορφωτοῦ αὐτῶν διδασκάλου. Ἔστι τοῦτο ἰσχυρότερον πάσης ῥητορικωτάτης διδασκαλίας καὶ παραινέσεως. Ὁ τῆς παραινέσεως λόγος τότε μόνον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν παιδίων, ὅταν ἐξέρχεται ἐκ στόματος διδασκάλου διάγοντος βίον ἀνεπίληπτον, καὶ ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει δυναμένου νὰ εἴπῃ τὸ τοῦ Ἀποστόλου «Ἀκολουθεῖτέ μοι καὶ ἐπιβλέψατε ἐπὶ τοὺς οὕτω παρακειμένους εἰς ἡμᾶς ἔχετε παράδειγμα. . . .» Ὁς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, ταύτην μόνον θεωρῶν οἰκοδομητικὴν διδασκαλίαν τὴν ἐπὶ τοῦ ἰδίου βίου τοῦ παραινούντος ἐρειδουμένην. Ὁ χριστιανὸς διδάσκαλος ὁ γινόμενος σκάνδαλον τῇ νεολαίᾳ διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ προξενεῖ ζημίαν μεγίστην, δυσχεραίνει ἑαυτῷ τὸ τῆς παιδαγωγίας ἔργον καὶ ἐπισύρει καθ' ἑαυτοῦ τὴν τοῦ Κυρίου κατάρταν (Ματθ. 18' 6)· ὅς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν μου τούτων τῶν ἐλαχίστων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὄνικος ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Ἐπισφραγίζομεν ταύτην τὴν παράγραφον διὰ τοῦ Ἀποστολικοῦ παραγγέλματος «Γίνεσθε ὑπογραμμὸς τοῦ ποιμνίου.»

Γ'. Ἡ περὶ τὸ λειτούργημα ἰκανότης τοῦ διδασκάλου.

Ὁ μέλλων διδάξαι τι, ὀφείλει πρῶτον νὰ μάθῃ αὐτὸς ὅ,τι μέλλει διδάξαι. Si bene dediceris, bene docebis. Ἄλλὰ καὶ τὸ διδάσκειν αὐτὸ ἐστὶ δύσκολος τέχνη, καὶ τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου λειτούργημα μεγίστην ἔχον εὐθύνην. Ὁ χρυσοχόος προσέχει πολὺ ἵνα μὴ κατὰ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ καταστρέψῃ πολύτιμόν τινα λίθον. Ὁ διδάσκαλος ὅμως ἀνέλαθε περιποίησιν οὐσίας οὐχὶ λιθίνης, ἀλλ' ἥτις κατ' εἰκόνα Θεοῦ

πεποιήται, ανέλαβε δὲ τὴν διεύθυνσιν ψυχῶν ἀθανάτων, αἵτινες πρέπει ν' ἀχθῶσιν εἰς τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμόν· ανέλαβε τὴν πνευματικὴν ικανότητα καὶ προτερήματα, ἅτινα ὀφείλει ν' ἀναπτύξῃ δι' ὑγιοῦς παιδαγωγικῆς τέχνης· διὸ τὸ τοῦ διδασκάλου λειτούργημα ἀπαιτεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σοβαρὰν προπαρασκευήν. Οἱ φιλοπάτριδες νέοι οἱ ἀφιερῶσαντες ἑαυτοὺς εἰς τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν τοῦτο λειτούργημα προπαρασκευάζονται πρὸς τοῦτο ἐν εἰδικοῖς ἰδρύμασι τοῖς καλουμένοις *διδασκαλείοις*, ἅτινα παρέχουσι τοῖς τροφίμοις αὐτῶν τὴν πρὸς τὸ μέλλον λειτούργημα ἀναγκαίαν ἐπιστημονικὴν τέχνην καὶ πρακτικὴν μόρφωσιν· οἱ δὲ διδάσκαλοι οἱ τελειότατοι τῶν ἰδρυμάτων τούτων ὀφείλουσι νὰ κατέχωσιν ὅλας τὰς γνώσεις, ὅσαι ἀπαιτοῦνται ἵνα ἐκπληρώσωσιν ἐπαξίως τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν ἡ πατρις διδασκόντων ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ σχολῇ. Ἐκ πάντων δὲ τῶν μαθημάτων τοῦ διδασκαλείου σπουδαιότερά εἰσιν ἐκεῖνα, ἅτινα σχετίζονται ἀμέσως μετὰ τῆς παιδαγωγικῆς. Πῶς ὁ διδάσκαλος ὀρθῶς διδάσκει καὶ ὀρθῶς μορφοῖ, ταῦτα διδάσκειται ὁ τρόφιμος τοῦ διδασκαλείου ἐν τῇ καθημερινῇ διδασκαλίᾳ καὶ μορφώσει τῇ παρέχομένῃ ἐν τῷ διδασκαλείῳ. Διότι καλὴ μὲν ἡ θεωρία, ἀλλὰ θεωρητέον, ὅτι ἡ πράξις ἐστὶν ἐπίβασις τῆς θεωρίας· διὸ καὶ τὰ διδασκαλεῖα ὀφείλουσι τὴν πλείστην αὐτῶν προσοχὴν νὰ ἐπιστῶσιν ἐπὶ τῆς πρακτικῆς μορφώσεως τῶν τροφίμων· πρὸς τοῦτο δέον τὰ καλῶς διωργανωμένα διδασκαλεῖα νὰ ἔχωσι μεθ' ἑαυτῶν πρότυπον σχολήν, ἐν ἧ ἡ οἱ τρόφιμοι τοῦ διδασκαλείου ἀσκοῦνται ἐπὶ τῆς πράξεως καὶ τῆς ἐφαρμογῆς· ἐνταῦθα οἱ τοῦ διδασκαλείου διδάσκαλοι ὀφείλουσιν ἐξ ὑψηλοῦ καθήκοντος νὰ δεικνύονται πρόθυμοι ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ μορφοῦν καὶ διδάσκειν παρέχοντες ταῖς μαθηταῖς αὐτῶν πρότυπον διδασκαλίαν καὶ ὀδηγοῦντες αὐτοὺς δεξιῶς, ἵνα καλῶς διδαχθῶσι τὸ ὀρθῶς διδάσκειν καὶ τὸ ὀρθῶς ἀνατρέφειν.

Δ'. Ἡ πρὸς τὸ λειτούργημα ἀφοσίωσις.

Ἡ ἀκριβὴς γνώσις τῶν ἀρμοδίων μαθημάτων, καὶ ἡ περὶ τὸ μεταδιδόναι δεξιότης εἰσι λίαν σπουδαῖαι· ἀλλ' ἔτι σπουδαιότερα ἐστὶν ἡ εἰς τὸ λειτούργημα ἀφοσίωσις· συνίσταται δ' αὕτη εἰς τὴν εὐσυνείδητον ἐκπλήρωσιν πάντων τῶν τοῦ λειτουργήματος καθήκοντων. Ὅσον σπουδαιότερον τὸ λειτούργημα, τόσο σπουδαιότερον δέον νὰ ἐκπληρῶνται τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί σπουδαιότερον τοῦ λειτουργήματος ἐκεί-

νου, ὅπερ προτίθεται νὰ εἰσαγάγῃ τὰ παιδιά εἰς τὸν Χριστόν, ἵνα παρ' αὐτῷ εὐρωσι ζωὴν (Μαθ. 19, 14), ἐξυπνίσῃ ἐνταυτῷ τὸ πνεῦμα τῶν παιδίων καὶ πληρώσῃ διὰ παντοειδῶν γνώσεων, ἀναγκαίων εἰς τὴν ἐπιγειοὺς ζωὴν; Ὅσο ὑψηλότερον τὸ λειτούργημα, τόσο ἰσχυρότερον ἐγκρατεῖται ἐν αὐτῷ ἐλατῆριον πρὸς εὐσυνείδητον ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ. Τὸ δὲ διδασκαλικὸν λειτούργημα ἐστὶ τῶν σπουδαιοτάτων, ἅτε καθιερωθὲν καὶ εὐλογηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Αὐτὸς ὁ Κύριος συνίστησι τὸ λειτούργημα τοῦτο· ἐκ τούτου δὲ προήλθον ἔπειτα τὰ λοιπὰ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργήματα δηλ. τὸ τῶν πρεσβυτέρων, ἐπισκόπων, διακόνων, εὐαγγελιστῶν καὶ διδασκάλων. Ὁ ἀπ. Παῦλος λέγει ῥητῶς (Ἐφ. 4—11) Αὐτὸς ὁ Κύριος ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας καὶ οἰκοδομῆν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ κτλ. Ἀλλ' ἡ καθιέρωσις τοῦ τῶν διδασκάλων λειτουργήματος δὲν ἐξάγεται μόνον ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀξιοσημειώτων αὐτοῦ λόγων πρὸς τὸν Πέτρον «Βόσκε τὰ ἀρνία μου» καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους «Ἀφετε τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρὸς με κτλ.». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Κυρίου δύναται νὰ ἐκτιμῆσῃσι δέοντως τὸ λειτούργημα αὐτῶν καὶ νὰ ἀνεύρωσι τὸ ἐγκείμενον ἐλατῆριον οἱ διδάσκαλοι οἱ συναισθανόμενοι, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κυρίου πρὸς αὐτοὺς σήμερον ἀπευθύνονται τοὺς ἀμέσους διαδόχους τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ ἐν Χριστῷ παιδαγωγίᾳ τῶν τρυφερῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρνίων. Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν εἶναι δυνατὸν διαπαιδαγωγίαις τῆς νεολαίας ν' ἀποφέρῃ τοὺς προσδοκωμένους καρπούς, ἐὰν μὴ γίνηται ἐν Πνεύματι Κυρίου καὶ ἂν μὴ ὁ διδάσκαλος συνδέηται στενότηα μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τῶν λειτουργῶν. Ἐὰν ὁ διδάσκαλος ὡς λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀνώτερος ἢ κατώτερος τῶν ἄλλων αὐτῆς λειτουργῶν, ἱερέων καὶ λοιπῶν, τοῦτ' ἐστὶ ζήτημα, ὅπερ δὲν πρέπει νὰ προκαλῶσιν οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας οἷτε ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι. Ἐὰν ποτὲ συστῇ συζήτησις, πότερος, ὁ διδάσκαλος, ἢ ὁ ἱερεὺς ἐστὶ σπουδαιότερος λειτουργός, τότε δύναται ν' ἀπαντήσῃ τις ὅτι αὐτὸς ὁ Παῦλος ἔλεγε περὶ ἑαυτοῦ καὶ Ἀπολλῶ (Α' Κορινθ. 3, 9). Τίς Παῦλος; τίς δὲ Ἀπολλῶς; ἀλλ' ἡ διάκονος δι' ὧν ἐπιστεύσατε καὶ ἐκάστω ὡς Κύριος ἔδωκε; ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠῤῥξανε· ὥστε οὔτε ὁ φυτεῦν ἐστὶ τι, οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός· ὁ φυτεῦν δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἐν εἰσι· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον αὐτοῦ μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ κόπον. Ὡστε κατὰ τὰ ῥήματα τοῦ

Παύλου, ὁ μισθὸς οὐχὶ κατὰ τὸν τίτλον καὶ τὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ κατὰ τὸν κόπον δοθῆσεται. Ἐκεῖνος δ' ἔστιν ἀνώτερος ἐκ τῶν συνεργῶν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, ὅστις τὸν πλεόν μισθὸν λήψεται· λήψεται δὲ πλεόν μισθόν, ὅστις καὶ πλεόν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν ἐδείξατο ἐν τῷ λειτουργήματι. Δύναται ἄρα δικαίως ὁ χριστιανὸς διδάσκαλος ὁ μετὰ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως ἐργαζόμενος ν' ἀποβλέπῃ ἀπὸ τοῦδε μετ' ἐλπίδος βεβαίως πρὸς τὸν μισθὸν αὐτοῦ, καθόσον οὗτος φυτεύει τοὺς πνευματικοὺς βλαστοὺς ἐν τῷ ἀμπελῶνι τῆς ἐκκλησίας, ἀφίπων τὸν ποτισμὸν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῖς. Οὗτοι δὲ ὁράτωσαν ἐὰν ἐκπληρῶσι τὸ μέγα αὐτῶν λειτουργήμα, τὸ ποτίζειν τοὺς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου φυτευομένους βλαστοὺς διὰ τῶν ναμάτων τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως.

Ὁφείλουσι πάντες οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας γινώσκειν ὅτι οὐχὶ ἡ θέσις καὶ τὸ ἀξίωμα ἢ τὸ λειτουργήμα, ἀλλ' ἡ πίστις καὶ ἡ ἀφοσίωσις, ἣν ἐν τούτοις ἀπέδειξαν, εἰσι τὸ μόνον μέτρον, καθ' ὃ ὁ Κύριος προσδιορίζει ἐκάστῳ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Ἡ εἰς τὸ λειτουργήμα ἀφοσίωσις τοῦ διδασκάλου καὶ ὁ ζῆλος μεθ' οὗ οὗτος αὐτὸ μετέρχεται, οἰανδήποτε θέσιν κατέχων μικρὰν ἢ μεγάλην, ἔστι καὶ μένει ἡ σπουδαιοτέρα τοῦ διδασκάλου μέριμνα καὶ τὸ ἀψευδέστατον μέτρον, ἐν ᾧ ἀντιμετρηθήσεται αὐτῷ ὁ μισθὸς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ἐὰν δὲ ὁ τοιοῦτος, εἴτε ἐλάχιστος εἴτε μέγιστός ἐστιν μετὰ τῶν συναδέλφων, ζητήσῃ νὰ εὕρῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὴν ὑλικὴν ἀνταξίαν τῶν κόπων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀφοσιώσεως, οὐδέποτε εὕρησι αὐτήν, διότι καὶ τοῦ ἐλαχίστου τῶν διδασκάλων ἡ ἀφοσίωσις καὶ ζῆλος δι' οὐδεμιᾶς ὑλικῆς ἀμοιβῆς δύναται ν' ἀγορασθῇ καὶ ἀνταμειφθῇ. Οὐαὶ τῷ διδασκάλῳ τῷ αἰτήσαντι εὕρειν ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὴν τῆς εἰς τὸ λειτουργήμα αὐτοῦ ἀφοσιώσεως, διότι οὔτε ἐνταῦθα εὕρησι καὶ ἐν οὐρανῷ ἀπολέσει αὐτήν.

ΣΙ. ΟΛΥΜΠΙΟΣ

Ἀστυδιδάσκαλος πρωτοβάθμιος.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

(Συνέχ. ἴδ. φυλλ. 4. σ. 152).

Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ προγράμματος, ὡς αὐτὸ κατὰ πρῶτον ἐν τῷ νόμῳ ΧΘ' τοῦ 1878 ἐκانونίσθη, καὶ ὡς ἐν τῷ κα-

νονιστικῷ Β. διατάγματι τῆς 5 Σεπτεμβρίου 1886 διερρυθμίσθη, κρινόμενον καλὸν νὰ καταδείξωμεν σπουδαῖον σφάλμα ἐν τῇ διοργάνωσει τῶν διδασκαλείων. Εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ὀλιγοχρόνιος διάρκειά τῆς μαθητείας, ἣτις εἶναι ὠρισμένη ἐν τῷ Νόμῳ ΧΘ' πρὸς καταρτισμὸν τελείου δημοδιδασκάλου. Τὰ διδασκαλεῖα σύγκεινται μὲν ἐκ τριῶν ἐνιαυσίων τάξεων, ἀλλ' ὁ χρόνος οὗτος καθ' ἡμᾶς δὲν ἐπαρκεῖ ἵνα προσηκόντως παιδαγωγηθῇ καὶ παιδευθῇ ὁ μέλλων νὰ ἀσπασθῇ τὸ δημοδιδασκαλικὸν ἔργον. Ὁ διδασκαλιστὴς ἐν τῷ τριετῷ τούτῳ διαστήματι διπλοῦν πρόκειται νὰ ἐπιτελέσῃ καθήκον, τοῦτο μὲν νὰ διακούσῃ ὡς μαθητῆς σειρὰν ἐγκυκλίων μαθημάτων, ἀναφερομένων εἰς γενικὴν καὶ εἰδικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν, τοῦτο δὲ, ὡς διδάσκαλος, νὰ διδάξῃ ἐν τῷ προτύπῳ σχολείῳ, τῷ προσηρητημένῳ εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἵνα ἐφαρμόζων τοὺς μεθοδολογικοὺς καὶ διδακτικοὺς κανόνας, οὓς ἐδιδάχθη, λάβῃ πείραν τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου.

Δὲν εἶναι δὲ εἰς πάντας τοὺς μαθητάς, τριετῆς ἢ ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ φοίτησις, διότι κατὰ τὸν νόμον οἱ τὴν εἰσιτήριον δοκιμασίαν ὑφίσταμενοι δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εὐθὺς εἰς τὴν δευτέραν τάξιν, ἐὰν ἔχωσιν ἐνδεικτικὸν β' εἰς τὴν γ' γυμνασίῳ, καὶ κριθῶσιν ἱκανοί. Τὸ ἄρθρον β, τὸ περὶ τούτου ὀρίζον ἔχει ὡς ἐξῆς. Ἄλλ' ἵνα τις καταταχθῇ εἰς τὴν α' τάξιν αὐτοῦ, ἀπαιτεῖται προσέτι νὰ ἔχῃ ἐνδεικτικὸν προβιβασμοῦ ἀπὸ τῆς α' εἰς β' τάξιν τοῦ Διδασκαλείου. Ἴρα δὲ καταταχθῇ εἰς τὴν β' τάξιν τοῦ Διδασκαλείου, νὰ ἔχῃ ἐνδεικτικὸν προβιβασμοῦ ἀπὸ τῆς β' εἰς τὴν γ' τάξιν Γυμνασίου. Ἐν ἑκατέρῃ δὲ τῶν περιπτώσεων τούτων ἀπαιτεῖται προσέτι νὰ ὑποβληθῇ καὶ εἰς τινὰ ἐξέτασιν ἐπὶ μαθημάτων ὑπὸ τοῦ Συνλόγου τῶν ἐν τῷ Διδασκαλεῖῳ διδασκόντων καθηγητῶν προσδιορισμένων. Ἐἶναι δὲ γνωστὸν, τί συμβαίνει διὰ τῆς χαλαρᾶς ταύτης τοῦ νόμου διατάξεως. Οἱ πλείστοι τῶν εἰσερχομένων εἰς τὰ διδασκαλεῖα κατατάσσονται εἰς τὴν β' τάξιν διὰ τῶν γνωστῶν ἐκείνων ἐνεργειῶν καὶ μέσων τῆς πολιτικῆς, ἣτις ἔχει πάντοτε τὴν ἑδραν τῆς ἐν αὐτῷ μάλιστα, ὡς μὴ ὄφειλε, τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Διὰ τούτου δὲ ἐξηγεῖται, διατί ἡ β' τάξις τοῦ διδασκαλείου εἶναι πολυπληθεστέρα τῆς α'.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ θέσις τοῦ διδασκαλιστοῦ εἶναι ὅλως ἐξαιρετικὴ, ἥτοι ἐκτελεῖ οὗτος οὐ μόνον μαθητικά, ἀλλὰ καὶ διδασκαλικά καθήκοντα, διὰ τοῦτο ἢ τριετῆς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ διετῆς μαθητεία, δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τελείαν αὐτοῦ προπαρασκευήν. Ἀφοῦ ὁ διδασκαλιστὴς εἶναι συγχρόνως μαθητῆς καὶ διδάσκαλος, ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ διπλοῦ τούτου σκοποῦ, πρέπει χρονιώτερον νὰ διατρίψῃ παιδευόμενος ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ. Τε-

τραετής διάρκεια μόνη δύναται νά ἐπενέγκῃ τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Πρέπει δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα νά διανύσῃ πάντες οἱ εἰς τὸ διδασκαλεῖον κατατασσόμενοι καὶ μὴ ἐπιτρέπῃται ἢ ἐν τῇ β' τάξει κατὰ τάξιν. Οὕτω τριετής δύναται νά ὀρισθῇ ἡ θεωρητικὴ καὶ ἐγκύκλιος παιδεύσις ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ, ἐτησίᾳ δὲ ἡ πρακτικὴ ἄσκησις ἐν τῇ προτύπῳ σχολῇ. Τοῦτο βλέπομεν καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιστήμαις γινόμενον. Ὁ διδάκτωρ τῆς νομικῆς σχολῆς εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἀσκηθῇ ἐπὶ ἓν ἔτος ἐν τινι δικηγορικῷ γραφείῳ, καὶ ἐξετασθῇ ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, ἵνα τῷ δοθῇ ἡ τοῦ δικηγορεῖν ἄδεια, τοῦτ' αὐτὸ δὲ καὶ ὁ τυχὼν πτυχίου τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, διατί δὲ νά μὴ τεθῇ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ καὶ ὁ δημοδιδάσκαλος; Μὴ εἶναι ἥττονος λόγου ἀξία ἡ ὁρῆ τῶν παιδῶν τοῦ λαοῦ μόρφωσις, ἢ ἡ θεραπεία τοῦ σώματος καὶ ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης;

Δὲν εἶναι δὲ ἀποχρῶν λόγος ὁ προβαλλόμενος παρὰ τινῶν, ὅτι ἀφοῦ τινα ἐν Γερμανίᾳ διδασκαλεῖα ἔχουσι τριετῆ μαθημάτων κύκλον, διατί καὶ ἡμεῖς νά μὴ ἀρκεσθῶμεν εἰς τριετῆ μαθητεῖαν; πρῶτον διότι καὶ ἐκεῖ πολλά τῶν διδασκαλεῖων ἔχουσι τετραετῆ διάρκειαν, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα ἐν Ἑλβετίᾳ, δεύτερον δὲ ἐν ἐκείνοις κατατάσσονται δι' αὐστηροτάτων ἐξετάσεων οἱ περὶ πάντες τὰς σπουδὰς τῶν ἐν τοῖς δευτερεύουσι σχολείοις καὶ γυμνασίοις, εἶναι δὲ κάλλιστα συγκεροτημένοι καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὰ ἄλλα τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, ἅτινα ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ διδάσκονται ἐν τοῖς διδασκαλεῖοις. Παρ' ἡμῶν δὲ κατατάσσονται εἰς τὰ διδασκαλεῖα ἐλλιπεῖς περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ἀστοιχείωτοι περὶ τὰ θρησκευτικὰ, τὰ μαθηματικὰ, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν ἕνεκα τῆς ἀτελείας τῶν γυμνασίων.

Πλὴν δὲ τούτων ἡ τετραετής διάρκεια θέλει συντελέσει σπουδαίως πρὸς μόρφωσιν ἀληθοῦς διδασκαλικῆς ἡθους, καὶ θέλει γεννήσει εἰς τὸν διδασκαλιστὴν ἐνδιαφέρον εἰς τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἔργον. Οὕτω διὰ τῆς τετραετοῦς φοιτήσεως θά γίνηται δυνατὸν ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸ διδασκαλεῖον νά ἔχῃ ἡλικίαν μικράν· εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι οὐ μόνον ἡ ἐκπαίδευσις ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον κατορθοῦται ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις. Ἐν τῇ τοιαύτῃ μάλιστα κοινωνικῇ τοῦ ἔθνους ἡμῶν καταστάσει, ἐν ἣ ἡ κατ' οἶκον ἀγωγή εἶναι ὅλως παρημελημένη, τὸ διδασκαλεῖον πρόκειται νά ἐπανορθώσῃ, νά συμπληρώσῃ ἢ καὶ νά ἀντικαταστήσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτης. Διὰ τῆς χρονιωτέρας ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ διατριβῆς, τῆς ἀκροάσεως τῶν ἐιδικῶν παιδαγω-

γικῶν μαθημάτων, θά γεννηθῶσι κύκλοι παραστατικοὶ τοῦ διδασκαλικῆς ἔργου μονιμώτεροι καὶ θά παραχθῇ ἀγάπη ἀληθῆς πρὸς τὰ παιδιά, ὧν τὴν μόρφωσιν θά ἀναλάβῃ ἡμέραν τινὰ ὁ μέλλων διδάσκαλος.

Ἐπὶ τοιούτων σκέψεων ὀρμώμενοι πολλάκις, ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ διδασκαλεῖου Ἀθηνῶν ταχθέντες, συμβουλευόμενοι τετραετῆ τὴν μαθητεῖαν, καὶ σχέδιον νόμου περὶ διδασκαλεῖων κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ τότε τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν φιλοτίμως διευθύνοντος κ. Λομβάρδου συνετάξαμεν, ὅπερ κεῖται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Ὑπουργείου, ἀναμένον τὴν ἐπιψήφισίν του παρὰ τῆς Βουλῆς.¹ Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ κενὸν ἤθελε βεβαίως πληρωθῆ καὶ ἄλλα ὠφέλιμα τῇ δημοτικῇ ἐκπαιδεύσει νομοθετήματα, ἂν οἱ διαδεχθέντες τὸν κ. Δ. Πετρίδην ἐφροντίζον, αὐτοὶ ἀπέριως πρὸς τὰ τοιαῦτα ἔχοντες, νά συμβουλεύονται τοὺς ἐιδικοὺς πρὸς τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον. Ἐκτοτε ἐπὶ βραχυχρόνιον ἀντηρᾶν κατὰστασιν τοῦ διδασκαλεῖου Ἀθηνῶν ἤρξατο τὸ ἔργον τῆς παρακμῆς καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ φυτωρίου τούτου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐν γένει τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Πλὴν δ' εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων ἀνωφελὲς ἦτο καὶ τὸ γενικὸν μέτρον τοῦ Νόμου ΧΘ' περὶ συστάσεως τοῦ διδασκαλεῖου ἐν Ἀθήναις, δι' οὗ ἐπιτρέπετο εἰς ἀνεγνωρισμένους ἤδη δημοδιδασκάλους ν' ἀνακατατάσσονται ὡς μαθηταὶ εἰς τὰ διδασκαλεῖα καὶ δὴ ἄνευ εἰσητηρίων ἐξετάσεων.² Πρῶτον διότι πολλοὶ τῶν τοιούτων δημοδιδασκάλων εἶχον χειροτονηθῆ ὑπὸ ἐπιτροπειῶν, αἵτινες ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν συνήθω μέσων παρεῖχον διπλώματα καὶ εἰς ἀνθρώπους ἀδοκίμους καὶ ἀμαθεῖς. Δεύτερον διὰ τῆς κατατάξεως τῶν τοιούτων ἀνεξετάστως ἐγεννᾶτο ἀνισότης μεταξὺ τῶν μαθητῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τάξεως. Ἡ τοιαύτη διάταξις θά εἶχε λόγον τινά, εἰ προῦκειτο περὶ κατατάξεως εἰς τὸ διδασκαλεῖον τῶν δημοδιδασκάλων τοῦ παλαιοῦ διδασκαλεῖου, διότι ἐκεῖνοι ἀληθῶς ἦσαν καλῶς κατηρτισμένοι, ὡς διακούσαντες καὶ εἰδικὰ παιδαγωγικὰ μαθήματα, πρόσφορα πρὸς εὐσυνείδητον ἐκτέλεσιν τοῦ διδασκαλικῆς ἔργου. Τὸ ἄρθρον λοιπὸν 7ον τοῦ Νόμου φρονοῦμεν ὅτι εἰ-

¹ Πρὸς σύνταξιν δὲ τούτου συνειργάσθη μετ' ἐμοῦ καὶ ὁ ἱκανώτατος καθηγητὴς τοῦ διδασκαλεῖου Ἀθηνῶν κ. Δημήτριος Ὀλύμπιος.

² Ἄρθ. 7. Ἄλλ' οἱ ἀνεγνωρισμένοι ἤδη δημοδιδάσκαλοι δύναται νά γίνωνται δεκτοὶ ὡς μαθηταὶ τοῦ διδασκαλεῖου καὶ ἄνευ τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἄρθρῳ προσόντων· κατατάσσονται δ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ μὲν τριτοβάθμιοι εἰς τὴν α' τάξιν, οἱ δὲ δευτεροβάθμιοι εἰς τὴν δευτέραν.

ναι καιρός πλέον νά διαγραφῇ καί δι' ἄλλους λόγους καί διότι ἡ ἡλικία τῶν τοιούτων διδασκάλων δέν εἶναι κατάλληλος πλέον πρὸς ἀκρόασι μαθημάτων. Ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον χάριν τῶν παλαιῶν δημοδιδασκάλων, τοῦτο ἐγένετο, ἦτοι ἡ δυνατὴ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ αὐτῶν ἄσκησις ὑπὸ νεομεθοδικῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων καὶ ἡ ἀφομοίωσις αὐτῶν κατὰ τὸν μισθὸν καὶ τὰς ἀποδοχὰς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν νέων διδασκαλείων ἀποφοιτήσαντας.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΣΥΝΤΟΜΟΙ ΟΔΗΓΙΑΙ

πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα δημοτικοῦ σχολείου περιέχοντος ἕξ τάξεις.

Τάξις Α' ἦτοι κατωτάτη

(Συνέχ. ἴδ. φyll. δ' σ. 163—169).

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

Μῆν' Ὀκτώβριος. Τὸ ἀριθμητικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ 1—3 Ἐννοια τῶν ἀριθμῶν τούτων ἐποπτικῶς διὰ τῶν δακτύλων τῆς χειρός, τῶν σφαιριδίων τοῦ ἀριθμητηρίου, τῶν ἀριθμητικῶν πινακιδίων καὶ λοιπῶν συγκεκριμένων πραγμάτων τῆς φύσεως. Ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις ἢ πρόσθεσις τῶν ἀριθμῶν τούτων. Ἀφαίρεσις αὐτῶν καὶ εὔρεσις τῆς διαφορᾶς. Ἐπανάληψις ἢ πολλαπλασιασμὸς αὐτῶν. Χωρητικότης καὶ διαίρεσις. Πᾶσαι δὲ αἱ πράξεις αὐταὶ πρέπει νά αἰσθητοποιῶνται· προβλήματα ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἀναφορὰ καὶ σχέσις τῶν ἀριθμῶν τούτων εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῶν μύθων.

Μῆν' Νοέμβριος. Οἱ ἀριθμοὶ 4 καὶ 5, καὶ ἔνωσις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1—5, ὡς ἀνωτέρω. Προβλήματα καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων.

Μῆν' Δεκέμβριος. Οἱ ἀριθμοὶ 5—7 καὶ ἔνωσις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1—7. Προβλήματα καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων.

Μῆν' Ἰανουάριος. Οἱ ἀριθμοὶ 7—10 καὶ ἔνωσις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1—10. Προβλήματα καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων.

Μῆν' Φεβρουάριος. Ἰδίως ἢ πρόσθεσις διὰ προβλημάτων γραπτῶς καὶ κατὰ νοῦν χωρὶς νά παραλείπωνται καὶ αἱ ἄλλαι πράξεις.

Μῆν' Μάρτιος. Ἰδίως ἢ ἀφαίρεσις διὰ προβλημάτων γραπτῶς καὶ κατὰ νοῦν χωρὶς νά παραλείπωνται καὶ αἱ ἄλλαι πράξεις.

Μῆν' Ἀπρίλιος. Ἰδίως ὁ πολλαπλασιασμὸς διὰ προβλημάτων γραπτῶς καὶ κατὰ νοῦν, μὴ παραλειπομένων καὶ τῶν ἄλλων πράξεων.

Μῆν' Μαΐος. Ἰδίως ἢ διαίρεσις διὰ προβλημάτων γραπτῶς καὶ κατὰ νοῦν, μὴ παραλειπομένων καὶ τῶν ἄλλων πράξεων.

Μῆν' Ἰούνιος. Προβλήματα σύνθετα προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως προφορικῶς καὶ κατὰ νοῦν· καὶ διάκρισις τοῦ ἡμίσεως, τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου.

Μῆν' Ἰούλιος. Προβλήματα σύνθετα πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως προφορικῶς καὶ κατὰ νοῦν. Γενικαὶ ἐπαναλήψεις ὅλης τῆς ἀριθμητικῆς ὅλης τῆς καθ' ὅλον τὸ ἔτος διδασχθείσης.

ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ.

Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ δύναται οἱ μαθηταὶ νά λάβωσι γνῶσιν πρακτικῶς τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων τῶν ἀπλουστάτων γεωμετρικῶν σχημάτων· ἀλλὰ τὸ μάθημα τοῦτο πρέπει νά ἐνῶται μὲ τὸ μάθημα τῆς ἰσχυρογραφίας. Πρέπει δὲ νά διδασχθῶσι οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ διακρίνειν καὶ ἔχειν γραμμὰς εὐθείας, καμπύλας, κύκλον. Νά σχηματίζωσι τρίγωνα, τετράγωνα, παραλληλόγραμμα, κύβον, πυραμίδα, κῶνον, κύλινδρον καὶ πρίσμα. Τῶν τοιούτων δὲ γεωμετρικῶν σχημάτων πρέπει νά ὑπάρχη συλλογὴ ἐν τῷ σχολείῳ ἐκ ξύλου· νά ὀδηγῶνται δὲ καὶ οἱ παῖδες πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν διὰ χαρτωνίου.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΔΙΑ ΤΩΝ ΧΕΙΡΩΝ

(Ἔρραι καθ' ἑβδομάδα 3).

Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ, ἐν ἣ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου πρέπει νά διέρχεται οὐχὶ ἐν σοβαρᾷ ἐνασχολήσει τῶν μικρῶν μαθητῶν ἀλλὰ ἐν παιδιαίς καὶ ἄσμασι καὶ τερπναῖς διηγήσεσι μύθων, εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ αἱ διὰ τῶν χειρῶν ἐργασίαι, ὡς τέρπουσαι αὐτοὺς καὶ ἐθίζουσαι εἰς τὴν κα-

θόλου ἐργασίαν διὰ τῆς τέρψεως. Αἱ διὰ τῶν χειρῶν ἐργασίαι εἰσήχθησαν καὶ εἰσάγονται βαθμηδὸν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῆς Εὐρώπης, αἱ δὲ κυβερνήσεις καὶ οἱ παιδαγωγοὶ ἐργάζονται πρὸς ἐξάπλωσιν αὐτῶν ἐν αὐτοῖς. Ἡμεῖς ἐνταῦθα δὲν καταγράφομεν λεπτομερῶς τὰ περὶ τούτων, ἀλλὰ γενικῶς, ἐόντες τοῖς διδασκάλοις τὴν δέουσαν ἐλευθερίαν. Ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις κατὰ τὸ Φρεβελιανὸν σύστημα εἶναι εἰσηγμένα ἱκαναὶ παιδιὰ καὶ ἐνασχολήσεις, καὶ ταύτας πρέπει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νὰ εἰσαγάγωσιν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις. Ἐνταῦθα μνημονευτέον τὰς μικρὰς ἀσκήσεις τοῦ διπλῶναι τὸν χάρτην, τοῦ ὑφαίνειν, τοῦ πλέκειν· συνδυασμοὶ τῶν χρωμάτων διὰ μαλλίνων κλωστῶν ἐπὶ χάρτου ἢ ἐπὶ κανναβίνου ὑφάσματος· μικραὶ ἐργασίαι πλεξίματος. κτλ.

ΠΑΙΔΙΑΙ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΑΙ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Αὗται πρέπει νὰ γίνωνται μίαν ὥραν πρὸ τῆς λήξεως τῶν μαθημάτων καὶ νὰ μὴ διαρκῶσι πλέον τῆς ἡμισείας ὥρας. Τοῦ καιροῦ ἐπιτρέποντος νὰ γίνωνται ἐν ὑπαίθρῳ. Ἐκεῖναι αἱ παιδιὰ εἶναι καλαὶ καὶ ὠφέλιμοι, ὅσαι μετέχουσι καὶ γυμναστικῶν ἀσκήσεων. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε παρὼν ἐν ταῖς παιδικαῖς ταύταις, καὶ νὰ διευθύνῃ καὶ πολλάκις μετέχῃ αὐτῶν. Ἄμα τὸ παιδίον γίνηται ἐρυθρόν εἰς τὸ πρόσωπον ἢ ἀρχίσῃ νὰ κουράζηται, πρέπει νὰ παύῃ τῶν ἀσκήσεων. Μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἀσκήσεων πρέπει νὰ ἐπιστρέψουσιν ἀμέσως οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν παράδοσιν, ἧς τὰ ἐξ ὑέλων παραθυρόφυλλα πρέπει νὰ κλείωνται προηγουμένως.

Παιδιὰ καὶ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις πρέπει ἐν τῇ προκαταρκτικῇ ταύτῃ τάξει νὰ εἶναι ἀπλούσταται. Ταύτας συντομίας χάριν παραλείπομεν ἐνταῦθα, ἀλλ' ὁ ἐπιμελὴς διδάσκαλος δύναται τὰς μὲν νὰ ἐκμάθῃ παρ' ἄλλων, τὰς δὲ αὐτὸς νὰ ἐπινοήσῃ. Ὁ ἀμνός καὶ ὁ λύκος, ἡ πολιορκία, ὁ λύκος καὶ ὁ ποιμήν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα εἶναι καὶ ψυχαγωγικὰ καὶ τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ τῶν παιδίων προσαρμόζοντα. Περὶ τούτων ἴδε ἐν οἰκίᾳ θέσει τοῦ ὀδηγοῦ τοῦ β' ἐτους. Ὡσαύτως καὶ ἀσκήσεις σωματικαὶ ἐλαφραί, οἷον βᾶδισμα, κινήσεις χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ κεφαλῆς συνοδευόμεναι μεθ' ἀπλοῦ ἄσματος («τὰ χεράκια ἄνω, τὰ χεράκια κάτω»), ἐξελιγμοί, συμβουλαὶ ὑγιεινῆς καὶ καθαριότητος κτλ.

ΩΙΔΙΚΗ.

(Ὡραι καθ' ἑβδομάδα 2).

Τὸ τερπνὸν καὶ ψυχαγωγικὸν τοῦτο μάθημα ἤρξατο ὡπωςδῆποτε εἰσαγόμενον εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διὰ τῶν νέων διδασκαλείων. Θὰ παρέλθῃ ὅμως πολὺς χρόνος μέχρι οὗ κατορθωθῇ ἡ εἰσαγωγή τῆς ὠδικῆς, ὡς προσήκει, εἰς τὰ σχολεῖα. Ἐν τῷ ὀδηγῷ τοῦ β' ἐτους θέλομεν διαλάβει ἐκτενέστερον περὶ τῆς μουσικῆς ἐν τῇ α' τάξει τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐνταῦθα ὅμως περιοριζόμεθα εἰς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις. 1) Διδασκαλία τοῦ ἄσματος ἐν τῇ τάξει ταύτῃ δὲν πρέπει νὰ γίνηται ἀπὸ τῶν μουσικῶν σημείων. 2) Οἱ μαθηταὶ θὰ ψάλλωσι μονοφώνως. 3) Τὰ ψαλλόμενα ἄσματα πρέπει νὰ εἶναι ἀπλά, ἀφελῆ, σύντομα, καὶ νὰ προσαρμόζονται εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν παιδίων.

Ἡ διδασκαλία τοῦ ἄσματος γίνεται οὕτω πως. Ὁ διδάσκαλος ἀπαγγέλλει εὐκρινῶς καὶ μεγάλη τῇ φωνῇ τὴν πρώτην στροφὴν, ἐρμηνεύει δ' αὐτήν, καὶ ἔπειτα ἀπομνημονεύουσιν ἀνὰ ἓνα στίχον οἱ μαθηταὶ, μέχρι οὗ δυνήθωσι νὰ λέγωσιν αὐτὴν ὅλην εὐχερῶς, εἴτα ὁ διδάσκαλος ψάλλει μόνος ἀνὰ ἓνα στίχον πολλάκις καὶ ὀρίζει τινας τῶν μαθητῶν νὰ ἐπαναλάβωσιν αὐτόν. Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ἅπαντα ἡ τάξις, βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ψάλλει ὅλην τὴν στροφὴν καὶ τέλος κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ὅλον τὸ ἄσμα.

Ἐν τῷ ὀδηγῷ τοῦ Α' ἐτους ἔχομεν καταγράψει πολλὰ ἄσματα. Τούτων πολλὰ εἶναι μελοποιημένα· ὁ ἐπιμελὴς διδάσκαλος δύναται νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τούτων τὰ ἀπλούστερα καὶ συντομώτερα καὶ ταῦτα νὰ διδάξῃ τοὺς μαθητὰς νὰ ψάλλωσιν. Ἡμεῖς παραπέμπομεν τοὺς διδασκάλους ἐκεῖσε, ἵνα ἴδωσιν αὐτά. Προτιμῶμεν ὅμως τὰ ἐξῆς ἐκ πάντων·

- 1) Τὸ ἄνθος. (Κατακουζηνοῦ τονισμένον σ. 79).
- 2) Τὸ δάσος. (Α. Βλάχου τονισμένον σ. 82).
- 3) Τὸ ἀργάκι. (Κατακουζηνοῦ τονισμένον σ. 92).
- 4) Λαγοῦδάκι καὶ κυνηγός. (Κατακουζηνοῦ τονισμένον σ. 114).
- 5) Εἰς τὸ βουνὸ ψηλὰ ἐκεῖ. (Α. Βλάχου τονισμένον σ. 118).
- 6) Ὁ λαγός μας σοβαρά. (Κατακουζηνοῦ τονισμένον σ. 122).
- 7) Ἡ ἄρουξις. (τονισμένον σ. 133).

Π Ι Ν Α Ξ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τ Α Ξ Ι Σ Π Ρ Ω Τ Η

Ἡμέραι καὶ ὥραι τῆς ἐβδομάδος.

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατον	τὸ ὅλον τῶν ὡρῶν
Πρὸ μεσημβρίας.							
Προπαρασκευαστικὴ ἐργασία, ἐπιθεώρησις καθαριότητος, προσευχὴ καὶ ἄσμα . .	8-9	8-9	8-9	8-9	8-9	8-9	
I. Ὀρησκευτικά	9-10				9-10		2
II. Ἀνάγνωσις καὶ γραφή .	10-11	9-10	10-11	9-10	10-11	9-10	6
III. Διδασκαλία μύθων . .				10-11			1
IV. Ἀριθμητικὴ		10-11	9-10			10-11	3
Μετὰ μεσημβρίαν.							
V. Πραγματογραφία	2-3		2-3		2-3		3
VI. Ἰχνογραφία		2-3		2-3			2
VII. Φρεβελιαναὶ ἐργασίαι.	3-4		3-4			2-3	3
VIII. Γυμναστικὴ καὶ παιδιαί.		3-4		3-4	3-4		3
Περίπατος						3-4	
							23

ΤΕΛΟΣ

τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος τῆς Α' τάξεως.

ΠΕΡΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Α'.

Ἱστορία τῆς γεωγραφίας.

Ἡ γεωγραφία εἶνε ἐπιστήμη ἀρχαιοτάτη, ἔχουσα τὴν γέννησιν αὐτῆς, ὡς καὶ ἡ κυρίως ἱστορία, κεκαλυμμένη ὑπὸ πλείστων μύθων.

Ὁ πρῶτος καὶ ἀρχαιότατος ἱστορικός, ὁ Μωϋσῆς, ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος γεωγράφος. Οὗτος κατέλιπεν ἡμῖν πληροφορίας περὶ τῶν πρώτων ἐθνῶν τῆς νοτίου Ἀσίας, ἅτινα διαιρεῖ εἰς τρεῖς μεγάλας οἰκογενείας, καταγομένας ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε, Σῆμ, Χάμ καὶ Ἰάφεθ.

Μετὰ τὸν Μωϋσῆν πολλὰς γεωγραφικὰς γνώσεις φαίνονται ἔχοντες οἱ Φοίνικες, λαὸς ναυτικός, καὶ οἱ Πέρσαι καὶ Βαβυλώνιοι· ἐπειδὴ ὁμοῦς τούτων οὐδεμία μέχρις ἡμῶν παρελείφθη πληροφορία ἔγγραφος, παρατρέχουσα τὰ περὶ τούτων καὶ μεταβαίνομεν εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, τοὺς ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου, ἐπιθυμοῦντες ὅσον ἔνεστι διὰ βραχέων νὰ διαλάβωμεν περὶ πάντων, ὅπως μὴ καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν ἐξαντλήσωμεν καὶ τὰς πολυτίμους τοῦ Παιδαγωγικοῦ σχολείου σελίδας ἀπάσας ἀπασχολήσωμεν.

Κατὰ τὸν θεῖον Ποιητὴν τὸ ἐνδιαίτημα τῶν Θεῶν ὁ Ὀλύμπος ¹ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῆς γῆς. Ἐν τῇ ἰη'. βιβλίῳ τῆς Ἰλιάδος, ὅπου ἀπαντᾶται ἡ κατασκευὴ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου, φαίνονται καλῶς αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις καὶ δοξασίαι τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ γῆ παρουσιάζεται ὡς μέγας δίσκος περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Ὠκεανοῦ, ὅστις εἶναι ποταμὸς ἀτελεύτητος. Ἀνωθεν τοῦ μεγάλου τούτου δίσκου κρέματα ὁ Οὐρανός, στηριζόμενος ἐπὶ γιγαντιαίων τῶ ὕψος ὀρέων, κάτωθεν δὲ ὑπανοίγεται ἡ ἄβυσσος τοῦ Ταρτάρου, εἰς

¹ Περιγραφὴν τοῦ Ὀλύμπου πάνυ καλὴν εὕρισκόμεν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ (41-46) τήνδε.

«Ἡ μὲν ἄρ' ὡς εἶποῦσ' ἀπέθη γλαυκῶπις Ἀθήνη
 «Ὀλύμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
 «ἔμμεναι· οὐτ' ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ' ὄμβρω
 «δεύεται, οὔτε χιτῶν ἐπιπίλνεται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
 «πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη.
 «Τῶ ἔνι τέρονται μάκαρες θεοὶ ἤματα πάντα.»

ἦν πολλὰ ἀγούσιν ὁδοί. Ἡ Μεσόγειος θάλασσα, φαίνεται χωρίζουσα τὴν ξηρὰν ἐν τῷ μεγάλῳ δίσκῳ, εἰς δύο μέρη, ἅτινα βεβαίως εἰσὶν ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία. Ἀπασαν τὴν δυτικὴν χώραν ὁ Ὅμηρος περιλαμβάνει ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑσπερία· ἅπασαι δὲ σχεδὸν αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ὁ ποιητὴς παρέχει, φαίνονται ἀποκυήματα τῆς ὑφιπετοῦς, τῆς τεραστίας δημιουργοῦ φαντασίας αὐτοῦ· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι, ὅτι αἱ χῶραι αὗται ἦσαν ἐντελῶς ἢ σχεδὸν ἐντελῶς ἄγνωστοι εἰς τοὺς τότε Ἴωνας. Οὕτω δ' ἐπὶ παραδείγματι αἱ νῆσοι τῆς Καλυψοῦς καὶ τῆς Κίρκης, ἡ πλωτὴ νῆσος τοῦ Αἰόλου καὶ ἡ χώρα τῶν Κιμερίων ὀνομάζονται, ἀλλ' οὐδόλως περιγράφονται. Τούναντιον ὁ Ὅμηρος ἐγνώριζε πολὺ κάλλιον τὴν Ἀσίαν. Περιγράφει πληρέστατα τὴν θέσιν τῆς Τροίας, ὅπως εὐρίσκομεν αὐτὰν καὶ σήμερον. Ἐκ τῆς ὄλης δ' Ἠπείρου φαίνεται γνωρίζων κάλλιστα μόνον τὴν χερσόνησον τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὰ πέραν δὲ ταύτης θεωρεῖ ὡς κατοικούμενα ὑπὸ τῶν Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων, ὧν ἐπαινεῖ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην. Πέραν δὲ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, κατ' αὐτόν, ἐκτείνεται ἡ Λιβύη καὶ ὅπισθεν ταύτης τέλος κατοικοῦσιν οἱ Αἰθίοπες. ¹⁾

Τοιαῦται γνώσεις γεωγραφικαὶ ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ Ὀμήρου. Ἐννοεῖται δ' εὐκόλως, ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ ποίησις ἀπερρόφα πᾶσαν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, αἱ ποιητικαὶ δοξασαί τοῦ Ὀμήρου ἦσαν κοινὰ καὶ διήρκεσαν ἐπὶ 400 καὶ πλέον ἔτη, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν βραχίον ἰσχυρὸς ἐπελθὼν ἐξεβίασε καὶ ἐξερρίζωσε ταύτας, ὅπως ἀντὶ τῶν μυθευομένων θέσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ πραγματικότητα. Οὗτος δ' ἦτο ὁ Ἡρόδοτος.

Γεννηθεὶς ἐν Ἀλικαρνασσῷ τῷ 484 ἐταξείδευσεν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐπισκεφθεὶς χώρας, ὧν οἱ Ἕλληνες τῆς τε μητρὸς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικίων αὐτῆς μάλιστα τὸ ὄνομα μόνον ἐγνώριζον. Καὶ ὅσα μὲν αὐτὸς εἶδε, ταῦτα περιγράφει ἀκριβῶς, εἰς τινὰ ὅμως ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ὑπ' ἄλλων ἤκουσε, φαίνεται ἔστιν ὅτε ἐξαπατώμενος. Ἡ Εὐρώπη καὶ Ἀσία κατ' αὐτὸν χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοῦ Φάσιος καὶ Ἀράξου ποταμῶν καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀγνοεῖ ὅμως ὁποῖά εἰσι τὰ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ Βορρᾶν ὄρια αὐτῶν. Περὶ τῆς Νοτίου Ἀσίας ὁμιλῶν λέγει, ὅτι πλοῖον σταλὲν ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἀνεχώρησεν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἀφικετο εἰς τὴν Αἰγύπτου. Ἡ Δύσις φαίνεται ὅτι τῷ εἶνε ὀλιγώτερον τῆς Ἀνα-

¹⁾ Χάρτης τῆς γῆς καθ' Ὅμηρον εὐρίσκεται ἐν τῇ χάριν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐπεξεργασμένη Ὀδυσσεὶς τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου.

τολῆς γνωστή. Ἐν τούτοις σημειοῖ ὅτι οἱ Φωκαεῖς εἶχον ἀνακαλύψει τὴν Ἀδριατικὴν, τὴν Τυρρηνίαν, τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ταρτησσόν, ἣν ὅμως τοποθετῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας, πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, συγχέει πρὸς τὰς νήσους τῶν Μακάρων. Γνωρίζει τὴν Φοινικικὴν ἀποικίαν τῶν Γαδεύρων, τὴν Κορσικὴν, τὴν Σαρδώ, τὴν Μασσαλίαν κλπ. Πλὴν δὲ τῆς νοτίου Ἰταλίας, ἢ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ὡς τότε ὀνομάζετο, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκεῖ κατοικούντων Ἑλλήνων, ἅπαν τὸ λοιπὸν τῆς χώρας ταύτης εἶναι ἄγνωστον εἰς αὐτόν. Ὅσα περὶ τῶν πρὸς Βορρᾶν τοῦ Εὐξείνου πόντου Συκυθῶν λέγει εἶναι ἀκριβέστατα (ἴδε Ἡρόδ. Μελοπομένην). Τὴν Κασπίαν θάλασσαν γνωρίζει καλῶς, διότι θέτει αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ξηρᾶς, μεμονωμένην τῶν ἄλλων θαλασσῶν. Τῶν διαφόρων τῆς Ἀσίας ἐθνῶν τὰ ἦθη καὶ τὴν ἱστορίαν ἐκτίθησι λεπτομερῶς. Αἱ Πέρσαι κατῴκουν πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς ἢ Μεσημβρινῆς θαλάσσης καὶ πρὸς Βορρᾶν αὐτῶν ἦσαν οἱ Μῆδοι καὶ ἄλλοι λαοί. Περὶ τῶν Ἰνδιῶν τὸν λόγον ποιοῦμενος ποιεῖται μνείαν τῆς καλλιεργείας τοῦ βάμβακος, ὃν περιγράφει ὡς δένδρον ἀποδίδον μαλλίον κάλλιον τοῦ τῶν προβάτων. Ἐκ τῶν περὶ Αἰγύπτου ἀκριβῶν ἀφηγήσεων καὶ περιγραφῶν, καταδείκνυται ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκεψέθη καὶ ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ· ἐκτίθησι ἐπιχαρίτως καὶ ἀκριβῶς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν καὶ τὰ προϊόντα τῆς χώρας ταύτης. Τίθησι ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου τὴν Μερόην ὡς πρωτεύουσαν μεγάλου Αἰθιοπικοῦ κράτους τυραννικοῦ. Παραδέχεται τὴν Ἀφρικὴν ὡς Ἠπειρον περικυκλουμένην ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, τῆς Μεσημβρινῆς καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καθότι ὁμιλεῖ περὶ περίπλου τινὸς γενομένου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του περὶ αὐτὴν ὑπὸ Φοινίκων.

Μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡροδότου, ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν γεωγραφικὴν ἐπιστήμην εἶνε ἡ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅποτε ὁ Σκύλαξ συλλέξας ἐκθέτει περιγραφὰς δρομολογιῶν διαφόρων ἐπισήμων θαλασσοπόρων καὶ ἀπεικονίζει τὰ παράλια τῆς Μαιωτίδος, τοῦ Εὐξείνου Πόντου τοῦ Ἀρχιπελάγους, τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Μεσογείου ἐν γένει θαλάσσης. Πρὸ δὲ τοῦ Σκύλακος καὶ Ἰπποκράτης, σχεδὸν σύγχρονος τοῦ Ἡροδότου, ποιοῦμενος μελέτας ἐπὶ τῆς ἐπηρείας τοῦ κλίματος ἐπὶ τῶν ἀσθενειῶν, εἶχεν ἤδη γράψει φυσικὴν τινὰ γεωγραφίαν.

Ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ὁ Ἀριστοτέλης δείκνυσι γεωγραφικὰς γνώσεις, αἵτινες φαίνονται ἀληθῶς καταπληκτικαί. Ὅμιλεῖ περὶ

σφαιρικότητος τῆς Γῆς, καθότι δυνατόν τὸ ν' ἀπαντήσῃ τις τὰς Ἰνδίας πλέων πρὸς Δυσμάς.

Ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου αἱ γεωγραφικαὶ γνῶσεις ἐξαπλοῦνται ἔτι μᾶλλον. Οὗτος ἄγει μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὰς κατακτητικὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ γεωγράφους καὶ ἡ Ἀσία ἐξερευνᾶται καὶ γνωρίζεται μέχρι τοῦ Ὑφάσιος. Ἡ δὲ περιήγησις τοῦ Νεάρχου ἐπιχέει νέον φῶς ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας.

Ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου, ὁ βιβλιοθηκᾶριος τῆς Ἀλεξανδρείας, Ἐρατοσθένης καλούμενος, δημιουργεῖ σύστημα γεωγραφικῶν τέλειον, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν στοιχειωδεστάτων μαθηματικῶν καὶ ἐκδίδει χάρτην, ὅστις ἔδει νὰ μείνῃ αἰωνίως ὀνομαστός ἀπαθανατίζων τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ δύο περιοδευτὰς τὸν Πυθίαν ἐκ Μασσαλίας ζήσαντα ὀλίγον πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν Κυζικηνὸν Εὐδοξὸν ζήσαντα τὸν Β' πρὸ Χ. αἰῶνα. Τούτων ὁ μὲν πρῶτος ἀνέρχεται πρὸς Βορρᾶν τὸν Ὀκεανὸν καὶ ἀφικνεῖται εἰς χώραν, ἣν ὀνομάζει Θυλέαν, καὶ ἥτις πιθανὸν νὰ εἶνε ἡ Ἰουτλάνδη ὡς ἐκ τῆς περιγραφῆς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ· ὁ δὲ δεύτερος διέρχεται τὸν βίον αὐτοῦ εἰς γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις μεταβαίνων εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς ἐξέτασιν τοῦ βεύματος τοῦ Νείλου, ἐπισκεπτόμενος τὴν Ἰνδικὴν καὶ καταλήγων εἰς τὴν Ἴβηριαν.

(Ἐπεταί συνέχεια)

Ν. ΠΙΕΤΑΛΑΣ.

ΠΟΤΕ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΒΑΙΝΕΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΩΣ

Ἡ ψυχολογία δικαίως θεωρεῖται ὡς ἕτερος τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης στύλος, ἅτε δὴ ὑποδεικνύουσα ἡμῖν τὰς ἀρχάς, καθ' ἃς ἀριστα καὶ ἀρμονικώτατα δύναται ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ ἀρχαὶ δ' αὗται, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ περιώνυμος παιδαγωγὸς Πεσταλότσης, πηγάζουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ψυχολογία διδάσκει ἡμᾶς τίνα ὁδὸν δεόν νὰ τάμωμεν πρὸς μόρφωσιν τῆς ψυχῆς, τίνα μέσα πρὸς τοῦτο νὰ μεταχειριζώμεθα καὶ τίμη τρόπον ν' ἀπομακρύνωμεν τὰ κωλύ-

ματα τῆς ἀγωγῆς, λ. χ. τὴν πρὸς τὰ αἰσχροῦ ῥοπήν κακοῦ παραδείγματος ἐπὶ τοῦ τροφίμου, τοὺς ἀποκεκρυμμένους συνεργοὺς τῆς ἀγωγῆς, τοὺς κακοὺς φίλους, τὰ βλαβερὰ ἀναγνώσματα κ.τ.λ.

Ψυχολογία δὲ εἶναι ἡ ἐπιστήμη περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς ἡ νόμιμος διδασκαλία οὐχὶ περὶ τῶν ἐν χώρῳ, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν ἐν χρόνῳ γιγνομένων πραγμάτων ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Περὶ τῶν φαινομένων, νόμων καὶ αἰτιῶν τοῦ ψυχικοῦ βίου διδάσκει ἡμᾶς αὐτὴ ἡ ψυχολογία, ἥτις ἄγει τὸν διδάσκαλον εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς τὸν ὑψηλὸν ἐκείνον σκοπὸν, ὃν δεικνύουσιν εἰς αὐτὸν πόρρωθεν ἡ θρησκεία καὶ ἠθική. Τὴν ψυχολογίαν ἤκιστα, ὡς μὴ ὠφελε, καρποῦται τις σήμερον, εἰ καὶ ἐκ ταύτης ἀρύεται τις πλοῦτον παιδαγωγικῶν γνώμων καὶ τὰς διδακτικὰς ἀρχάς· ἐν δὲ τοῖς περὶ διδασκαλίας ζητήμασιν ἀποβαίνει ἡ ψυχολογία τὸ ὑπέρτατον κριτήριον.

Βαίνει δὲ ἡ διδασκαλία ψυχολογικῶς, ἐὰν διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ ἀφαιρέσεως φθάσῃ εἰς τὰ στοιχεῖα, εἰς τὸ ἀπλοῦν· ἦτοι ἐὰν χωρῆ ἐκ τῶν φαινομένων εἰς τὰς ἀπλᾶς πράξεις καὶ αἰτίας, ἐκ τοῦ σώματος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὸ σχῆμα, ἐκ τούτων εἰς τὰς γραμμάς, ἐκ τῶν γραμμῶν εἰς τὸ σημεῖον· ἐκ τῆς προτάσεως εἰς τὴν λέξιν καὶ τοὺς τύπους αὐτῆς, ἐκ τῆς λέξεως εἰς τὰς συλλαβάς, ἐκ τῆς ἐποπτείας εἰς τὴν ἔννοιαν, ἐκ τοῦ παραδείγματος εἰς τὸν κανόνα, ἀπὸ τῶν μερικῶν εἰς τὰ γενικά, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ ἀφηρημένα, ἀπὸ τῶν γνωστῶν εἰς τὰ ἄγνωστα, ἀπὸ τῶν ἀπλῶν εἰς τὰ σύνθετα κ.τ.λ. Αὕτη εἶναι ἡ ψυχολογικῶς ὀρθὴ πορεία τῆς διδασκαλίας.

Ἐνιοὶ τῶν διδασκάλων πράττουσι κατ' ἰδίαν γνώμην ἢ ὀρμεμφύτως, δηλ. κατὰ σκοτεινὸν αἶσθημα λέγοντες ὧδε· «σχηματίζω τὴν ἰδίαν μου μέθοδον καὶ ἀκολουθῶ εἶτα ταῖς ἐμπειρίαις μου. Ὁ διδάσκαλος δὲ εἶναι ἡ μέθοδος».

Ἀξίεπαινος βεβαίως εἶναι ὁ τόσον πρόθυμος καὶ ἐλεύθερος διδάσκαλος καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐμπειρία οὐδόλως εἶναι ἀπόβλητος· ἀλλ' ὅμως ἡ ἐμπειρία μόνη δὲν ἐπαρκεῖ. Αἱ ἐνὸς ἐκάστου ἐμπειρίαι, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιστήμη δὲν ἐπικυροῖ αὐτάς, σπανιώτατα ἄγουσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, αὐταὶ μάλιστα εἶναι πολλάκις σφαλραὶ καὶ δὲν παρέχουσιν ἀσφάλειαν καὶ βεβαιότητα ἐν τῇ πράξει, ὅπως τὰ θεωρήματα τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀνεγνωρισμένα καὶ ἀποδεδειγμένα. Ὁ διδάσκαλος, ὁ θέλων νὰ στηρίξῃται μόνον ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας του, ὁμοιάζει πρὸς πλοῖαρχον ἄνευ πυξίδος,

ιδίως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐνεργείας του, πρὶν ἀποκτήσῃ τὰς ἐμπειρίας του.

Κατηγορίαι τῆς ψυχολογίας.

Διακρίνομεν τρεῖς κατηγορίας τῆς ψυχολογίας, ἧτοι

1. Τὴν ἐμπειρικὴν
2. Τὴν λογικὴν καὶ
3. τὴν Θεωρητικὴν.

Ἐκ τούτων ἀναγκαιότεραι καὶ ὠφελιμώτεραι πρὸς σπουδὴν διὰ τὸν διδάσκαλον εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ καὶ ἡ λογικὴ ψυχολογία.

Τί δὲ ἐννοοῦμεν ὑπὸ μιαν ἐκάστην τούτων ;

1. Ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία, ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ψυχικοῦ βίου, σκοπεῖ καὶ θεωρεῖ κατὰ πρῶτον τὰς παραστάσεις, τὰ συναισθήματα καὶ τὰς ὁρέξεις, ὡς ἐκεῖνα τὰ πνευματικὰ φαινόμενα, ἅτινα εἶναι αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς συνειδήσεως. ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία παρατηρεῖ τὰ πνευματικὰ ταῦτα φαινόμενα, λαμβάνει τούτων πείραν καὶ περιγράφει αὐτά. Ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία διδάσκει π. χ. ὅτι αἱ παραστάσεις γίνονται ἐξ αἰσθημάτων, ἐρεθιζομένων τῶν διαφόρων αἰσθήσεων, ἧτοι ὅτι μόνον τὰ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς γεγεννημένα ἀναμνηστικὰ ἰνδάλματα ὑπάρχουσιν· ὅτι αἱ παραστάσεις διαιροῦνται εἰς διαφόρους κλάσεις κατὰ τὰ ὑπὸ διαφόρων αἰσθήσεων διάφορα συναισθήματα, ὅτι ταῦτα εἶναι ἀπλᾶ καὶ σύνθετα ἢ γενικαὶ παραστάσεις, ὅτι αἱ παραστάσεις ἀφίστανται τῆς συνειδήσεως καὶ δύνανται νὰ γίνωσιν ἀσυνείδητοι (σκοτειναί), ὅτι αἱ παραστάσεις ἀναπλάσσονται καὶ συνδέονται πρὸς ἀλλήλας κ.τ.λ. Ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία διδάσκει πρὸς τούτους, ὅτι ἐκ παραστάσεων προκύπτουσι συναισθήματα χαρᾶς καὶ λύπης, ὡς καὶ ὁρέξεις καὶ βούλησις.

2. Ἡ λογικὴ ψυχολογία δὲν περιορίζεται ἐν τῇ κατανοήσει τῶν ἀπλῶν φαινομένων, ἧτοι τοῦ παριστάται, συναισθάνεσθαι καὶ βούλεσθαι, ἀλλὰ προχωρεῖ περαιτέρω καὶ ἀναζητεῖ τοὺς νόμους, οἵτινες ἄρχουσι τοῦ ψυχικοῦ βίου, καὶ ἐξετάζει τὰς πρώτας αἰτίας τῶν φαινομένων. Ἡ λογικὴ λοιπὸν ψυχολογία διδάσκει π. χ. τοὺς νόμους τοῦ συνειρμού, τῆς ἀναπλάσεως, τῆς σαφηνείας τῶν παραστάσεων καὶ τὴν κώλυσιν τούτων, διδάσκει προσέτι τοὺς νόμους τῆς σειρᾶς τῶν παραστάσεων, τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὐταὶ σχηματίζονται, τὰς διαφόρους διευθύνσεις κατὰ τὴν πορείαν αὐτῶν καὶ τὰς αἰτίας. Ἡ λογικὴ ψυχολογία ἀνερευνᾷ τέλος τὰς

αἰτίας τῶν συναισθημάτων καὶ ὁρέξεων καὶ εὐρίσκει αὐτὰς ἐν ὀρισμένῃ καταστάσει τῶν παραστάσεων.

3. Ἡ θεωρητικὴ ψυχολογία ἢ ἡ περὶ ψυχῆς διδασκαλία, ἡ ἐπιζητούσα τὴν βαθυτάτην ἐπίγνωσιν, βαίνει ἔτι περαιτέρω καὶ ἀναζητεῖ τὸν ἔσχατον λόγον πάντων τῶν ψυχικῶν φαινομένων, εὐρίσκει δὲ αὐτὸν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἢ τῇ οἰκειᾷ φύσει τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸν σωματικὸν κόσμον. Ἡ θεωρητικὴ ψυχολογία διδάσκει π. χ. ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὁ μόνος ἀληθῆς φορεὺς πάντων τῶν πνευματικῶν φαινομένων· αὕτη ἀποτελεῖ αἰεὶ ἐν ὅλον, εἶναι μία, ἀπλῆ οὐσία, κέκτηται δὲ πολλὰς καὶ ποικίλας ἐσωτερικὰς διαθέσεις καὶ δυνάμεις, αἵτινες δύνανται νὰ ὑποστῶσι καὶ ἀλλοιώσεις (τελειοποίησιν καὶ τὸ ἐναντίον)· αὕτη εἶναι ἀθυπόστατος (ἀσώματος, ἄυλος) οὐσία, ἔχουσα τὴν ἑδραν αὐτῆς ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ.— Εὐρίσκεται πρὸς τὸ σῶμα ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐνεργείᾳ. Εἶναι ἀθάνατος.— Ἡ θεωρητικὴ ψυχολογία ἐξετάζει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν οὐσίαν τῶν παραστάσεων, τὸ καθαρὸν ἐγώ. Αὕτη λέγεται καὶ μεταφυσικὴ ψυχολογία, δηλ. πέραν τῆς πείρας ἐξερχομένη ἐπιστήμη, ἧτις κινεῖται ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς ἀρχῆς τοῦ καθαρῶς διανοεῖσθαι. Τὰς αὐτὰς τρεῖς βαθμίδας τῆς ἐπιγνώσεως δύνανται τις νὰ διακρίνῃ καὶ ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις. Ἡ ἐμπειρικὴ φυσικὴ ἐπιστήμη γνωρίζει ἡμῖν κατὰ πρῶτον τὰ φαινόμενα, π. χ. τὴν ἑλξιν καὶ ὄσιν τῶν πόλων ἐνὸς μαγνήτου· ἡ λογικὴ δὲ φυσικὴ ἐπιστήμη προχωρεῖ περαιτέρω καὶ ἀνερευνᾷ τοὺς νόμους, οἵτινες ὑπάρχουσιν εἰς τὰ φαινόμενα (π. χ. ὁμώνυμοι πόλοι τοῦ μαγνήτου ἀπωθοῦνται, ἐτερόνυμοι δὲ ἑλκυσιν ἀλλήλους), ὡς καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συναφείας τῶν διαφόρων φυσικῶν φαινομένων· ἐξετάζει τὸ διὰ τί, ἢ τὰς πρώτας αἰτίας τῶν φαινομένων καὶ νόμων. Αὕτη ἐξετάζει π. χ. διατί ἡ μαγνητικὴ βελόνη δεικνύει πρὸς νότον ; (Διότι ἐκεῖ ὑπάρχει μαγνητικὸς πόλος). Πῶς συνέχεται ὁ μαγνητισμὸς πρὸς τὴν ἠλεκτρικὴν δυνάμιν, πρὸς τὸν γαλβανισμόν, πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα. (Αἱ φυσικαὶ αὐταὶ δυνάμεις εἶναι ἀληθῶς μία δύναμις· αὐταὶ δύνανται νὰ γεννήσωσιν ἀλλήλας, ἢ ἡ μία ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἄλλην). Τέλος ἡ θεωρητικὴ φυσικὴ ἐπιστήμη, ἢ φυσικὴ φιλοσοφία, ἐρευνᾷ τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ εἶναι, τὴν βαθυτάτην οὐσίαν τῶν φαινομένων καὶ πραγμάτων.

Ποίαν λοιπὸν τῶν τριῶν κατηγοριῶν τῆς ψυχολογίας δεόν πρὸ πάντων ὁ διδάσκαλος νὰ σπουδάσῃ ;— Ἐκ τῶν προτέρων λέγομεν ὅτι ἡ θεωρητικὴ ψυχολογία δὲν δύνανται νὰ ἦναι εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ παιδαγωγὸν ὑπόθεσις· ἀκριβοῦς σκέψεως, διότι ἡ σπουδὴ αὐτῆς εἶναι λίαν δύ-

σκολος καὶ δὲν παρέχει εἰς τὸν διδάσκαλον τὸ ποθούμενον ὄφελος, ἕλ-
 λως τε καὶ πόρρω οὖσα τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου. Ὁ διδάσκαλος δύ-
 ναται νὰ στέρξῃ μὲν εἰς τε τὰ ἀξιώματα αὐτῆς (οἶκοθεν καταφανῆ) καὶ
 τὰ ἀποτελέσματα, ἰδίως εἰς τὴν διδασκαλίαν, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπλῆ
 τις οὐσία, μία, ἀθάνατος καὶ ἐπιδεκτικὴ ἀναπτύξεως, νὰ ἐξοικειωθῇ δὲ
 πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν καὶ λογικὴν ψυχολογίαν, ὡς τὴν ἰδίως παιδαγωγι-
 κὴν ψυχολογίαν. Αὕτη ποιεῖ αὐτὸν νὰ ρίπτῃ ἐταστικὰ καὶ βαθέα βλέμ-
 ματα εἰς τὸ ἀπόρρητον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐργαστήριον, ἥτοι τὴν
 ψυχὴν, ὅπως ἔνθεν μὲν ἴδῃ, πῶς αὕτη ἐργάζεται, ἵνα ἐννοήσῃ τὰ ἀντικεί-
 μενα τοῦ ἐκτὸς ἡμῶν κόσμου καὶ μεταβάλλῃ ταῦτα εἰς πνευματικὴν οὐ-
 σίαν, ἔνθεν δὲ μάθῃ (ὁ διδάσκαλος), πῶς ἡ παιδαγωγικὴ ψυχολογία ἀξιοῖ
 νὰ πραγματοποιηθῇ τις αὐτήν.

Ἐπειδὴ δὲ δύναται τις ἴσως νὰ νομίζῃ ὅτι εἶναι κομπορρημοσύνη
 καὶ ματαιὰ θεωρία τὸ διίσχυρίζεσθαι, ὅτι ἡ ψυχολογία εἶναι ἀσφαλὲς
 ἔρρισμα εἰς τὸν διδάσκαλον, τοῦτου ἕνεκα μέλλομεν νὰ δεῖξωμεν, ὅτι τὰ
 περὶ ψυχολογίας εἰρημένα δύναται νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ πραγματοποιη-
 θῶσιν ἐν τοῖς σχολείοις.

(Ἐλευθερά μεταφράσεις ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ Φρατλιχ).

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΡΩΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ

Τί πράττει ὁ ζωγράφος; — Ὁ γλύπτης, ὁ χαρακτής, ὁ ἀρχιτέ-
 κτων, κτλ.

Τί πράττει ἡ ὄρνις; — ἡ περιστερά, ὁ βῦας (μποῦφος), ἡ ἀηδὼν, κτλ.

Τί πράττει ἡ μέλισσα; — ἡ ἔχιδνα, ὁ σκίουρος, (βερβερίτσα), ὁ
 ὄνος, κτλ.

Τί πράττει ὁ δικηγόρος, ὁ κατηγορούμενος, ὁ φαρμακοποιός, κτλ.

Ἡ αὐτὴ ἐρώτησις δύναται καὶ πρέπει νὰ φέρῃ πλείστας διαφερούσας ἀπ' ἀλ-
 λήλων ἐρωτήσεις· κατατασσόμεναι αὗται ἐν τάξει λογικῇ καὶ γραφόμεναι ἐπὶ τοῦ
 μελανοπίνακος ἀποτελοῦσι γύμνασμα, τὸ ὅποῖον δύναται νὰ ἀντιγράψωσιν οἱ

κατάλληλοι πρὸς τοῦτο μαθηταί. Ἰδοὺ αἱ ἀποκρίσεις αἱ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τά-
 ξειώσινοις διδόμεναι εἰς τὴν ἐρώτησιν: τί πράττει ἡ ὄρνις;

Ἡ ὄρνις γεννᾷ ὡὰ· αὕτη γεννᾷ σχεδὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐν
 ὄν· ὅταν γεννήσῃ πολλὰ ὡὰ, τὰ κλωσσᾷ· φωνάζει ὡς κλώσσα· καλεῖ
 τοὺς νεοσσούς της (κλωσσοπούλια)· τὰ κρατεῖ ὑπὸ τὰς πτέρυγας της· τὰ
 ὀδηγεῖ εἰς τὰ χωράφια· τρώγει κόκκους, σκόλληκας, σκάπτει τὴν γῆν, ἵνα
 εὖρῃ σκόλληκας· τρώγει ἔντομα· ψάλλει (κακαρίζεται), ὅταν γεννήσῃ τὸ ὄν·
 πετᾷ, τρέχει, ὑποστηρίζει τοὺς νεοσσούς της· κοιμᾶται ἐνωρίς καὶ ἐξυπνᾷ
 πρῶτ' ἀλλάσσει πτερά· τρέχει εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος· ζῆ πολλά ἔτη·
 ζητεῖ τὴν τροφὴν της· ἐξημεροῦται, φοβεῖται τὰς γαλάς, τοὺς κύνας, τὴν
 ἀλώπεκα.

Βαθμῆς κατωτέρα.

Ἵποδειγματικὴ πρότασις· Ὁ κύων εἶναι εὐμαθής.

Πέτρε, πῶς εἶναι ἡ αἰξ; Ἡ αἰξ εἶναι εὐκίνητος.

Παῦλε, πῶς εἶναι τὸ ρόδον; Τὸ ρόδον εἶναι εὐώδες.

Ἄριστείδη, πῶς εἶναι τὸ θρανίον; Τὸ θρανίον εἶναι σκληρόν.

Τὸ ὄνομα τοῦ πράγματος εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῆς προτάσεως. Ὅτι
 λέγεται περὶ τοῦ ὑποκειμένου εἶναι τὸ κατηγορούμενον.

1 ἄσκησις. Ἐκαστος μαθητῆς γράφει 10 προτάσεις ὁμοίας πρὸς
 ἐκείνας, λέγων περὶ τῶν δέκα πραγμάτων οἷωνδήποτε, πῶς εἶναι.

2 ἄσκησις. Ἐκαστος μαθητῆς γράφει δέκα προτάσεις μεταχειριζό-
 μενος κατηγορούμενα ὀνόματα ἐργαλείων.

3 ἄσκησις. Τὰ αὐτὰ ὡς ἀνωτέρω, μεταχειριζόμενος ὡς ὑποκείμενα
 ὀνόματα ζώων.

4 ἄσκησις. Τὰ αὐτὰ ὡς ἀνωτέρω, μεταχειριζόμενος ὑποκείμενα τὰ
 ὀνόματα τῶν τεχνιτῶν.

5 ἄσκησις. Μεταχειριζόμενος ὡς ὑποκείμενα τὰς λέξεις δάσος, τύμ-
 πανον, κορυφή, περίπολος.

Βαθμῆς μέση.

Διδασκαλία τῆς προστακτικῆς·

Πράττε καλῶς, καὶ θέλεις ἐπαινεθῆ.

Πράττετε καλῶς καὶ ἄφετε τὰ λοιπὰ τῷ Θεῷ.

Πέμψον εἰς Ἰόππην καὶ κάλεσον τὸν Πέτρον.

Μὴ φοβοῦ Ἀβραάμ, κράτησον τὴν χειρὰ σου.

Μὴ ψεύδεσθε, διότι θὰ τιμωρηθῆτε.

6 ἄσκησις. Ἀπομίμησις τῶν ἄνω προτάσεων διὰ δέκα ῥημάτων δοθέντων ἐκ περικοπῆς τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου.

Βαθμῆς ἀνωτέρα.

Περιγραφή ἀντικειμένων, ζυγοῦ (ζυγαριάς), ἀμάξης, σιδηροδρομικῆς ἀμάξης (βαγονίου), ἀρότρου, πηγῆς, κατὰ τὸ ἐξῆς σχέδιον.

- α) Δεικνύειν τί εἶναι τὸ περὶ οὗ λόγος ἀντικείμενον.
- β) Ἀπαριθμεῖν τὰ μέρη ἐξ ὧν συνίσταται.
- γ) Γνωρίζειν τὰς ιδιότητας αὐτοῦ.
- δ) Δεικνύειν τὴν ὕλην ἐξ ἧς συνίσταται.
- ε) Ποιεῖσθαι λόγον περὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, τῆς ὠφελείας κτλ.

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

ΤΑΞΙΣ Β΄.

Περὶ οὐσιαστικῶν.

Σκοπός. Θὰ ὁμιλήσωμεν τώρα ποῖαι λέξεις λέγονται οὐσιαστικά.

Ἀνάλυσις.

Ἄς εἴπωμεν προηγουμένως, τί λέγεται λέξις; τί λέγεται λόγος; εἶπατέ μοι μίαν λέξιν; εἶπατέ μοι ἓνα λόγον; ἀναγνώσατέ μοι ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου σας ἓνα λόγον; πόσας λέξεις περιέχει ὁ λόγος αὐτός; πόσαι εἶναι αἱ λέξεις; πῶς ἄλλως λέγονται αἱ λέξεις; (μέρη τοῦ λόγου). Τὰ σημαίνόμενα τῶν λέξεων εἶνε δέκα, διὰ τοῦτο καὶ τὰ μέρη τοῦ λόγου εἶνε δέκα.

Σύνθεσις.

Θὰ ἴδωμεν ἐν εἶδος τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τὸ οὐσιαστικὸν ὄνομα. Ἔστω ὡς ἀναγνωσθῆν τεμάχιον τὸ (Ὅδυσ. Μ. Βρατσάνου, σελ. 17) Εὐθύς ὡς ἦρωσ τις ἀπέθνησκεν εἰς τὴν μάχην, οἱ περὶ αὐτὸν δευτὸν συ-

νήπτον ἀγῶνα, ἵνα λάβωσι τὸν νεκρὸν αὐτοῦ καὶ τὰ ὄπλα του». Λαμβάνονται αἱ λέξεις ἀνὰ μίαν ἥρωσ, μάχην, ἀγῶνα, νεκρὸν καὶ ὄπλα· περὶ αὐτῶν γίνεται συνδιάλεξις οὕτως· ποῖος λέγεται ἥρωσ; τί ἦσαν οἱ ἥρωες; τί λέγεται μάχη; τί ἀγών; τί νεκρός; τί ὄπλα; (γράφονται αἱ λέξεις αὐταὶ ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος) αἱ λέξεις αὐταὶ σημαίνουν πρόσωπα καὶ ἄψυχα πράγματα, ὑπάρχουν ὅμως καὶ λέξεις, αἱ ὁποῖαι σημαίνουν ζῶα λ.χ. πρόβατον, ὄνος κτλ. Καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ ἄψυχα πράγματα λέγονται οὐσίαι ἢ ὄντα· εἶναι δὲ αἱ ἀνωτέρω λέξεις τὰ σημεῖα τῶν οὐσιῶν, τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ὡς τὰ ἡμέτερα ὀνόματα διακρίνουσιν ἡμᾶς τῶν ἄλλων. Συγκεφαλαίωσις.

Συγκεντρωτικαὶ ἐρωτήσεις.

Τί λέγεται οὐσία; τί ὄνομα; κατὰ τί διαφέρουσιν; ἀπαριθμήσατέ μοι μερικὰς οὐσίας· μερικὰ ὀνόματα· ποῖα τούτων εἶναι ὀνόματα ζῶων; ποῖα ἀψύχων πραγμάτων; ποῖα προσώπων; κατὰ τί διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων;

Σύστημα.

«Τὰ ὀνόματα τῶν οὐσιῶν ἡγουν τῶν προσώπων τῶν ζῶων καὶ τῶν ἀψύχων πραγμάτων λέγονται ὀνόματα οὐσιαστικά.»

Ἐφαρμογή.

Τί μέρος λόγου εἶναι ἡ λέξις οἰκία; τί αἱ λέξεις Ἀχιλλεύς . . . ; διατί λέγονται οὐσιαστικά; εἶπατέ μοι ἀπὸ μνήμης ἓνα λόγον; διακρίνατε τὰ οὐσιαστικά τοῦ λόγου τούτου; Κατ' οἶκον ἐργασία.

Νὰ συλλεχθῶσι τὰ οὐσιαστικά τοῦ διδασχθέντος μαθήματος ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου καὶ νὰ καταγραφῶσιν ἐν ἰδίῳ τετραδίῳ.

Ἐν Κονίστραις τῇ 26 Μαρτίου 1887

ΑΘ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

1) Οἱ Δημοσθένους Φιλιππικοὶ μετὰ τῆς μεταφράσεως, σημειώσεων, κειμένου καὶ τῆς τούτου ῥυθμίσεως κατὰ σύνταξιν συμπληρωμένην διὰ τῶν ἀπὸ κοινοῦ λαμβανομένων ἢ ἐξωθεν ροουμένων ὑπὸ Θεοδοσίου Β.

Οικονομίδου ἀριστοβαθμίου τελειοφότου τοῦ ἐν Ἐπτανήσῳ διδασκαλείου καὶ διδασκάλου παρὰ τῇ ἐν Τεργέστῃ Ἑλληνικῇ σχολῇ. Τεῦχος πρῶτον περιέχον τὸν περὶ τῆς *Εἰρήνης* λόγον. Ἐν Τεργέστῃ ἐκ τοῦ τυπογραφείου Μορτέρρα καὶ Σας 1887.

Συνίσταμεν τοῖς συνδρομηταῖς τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου τὴν πρόσκτησιν τοῦ πονηματίου τούτου τοῦ κ. Θεοδοσίου Β. Οικονομίδου διδασκάλου διακρινομένου ἐπὶ εὐμεθοδίᾳ περὶ τὸ διδάσκειν καὶ ἀρετῇ. Εἶναι δὲ τοῦτο μετάφρασις τοῦ περὶ *Εἰρήνης* λόγου τοῦ Δημοσθένους ἀκριβῆς καὶ πιστὴ καὶ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου διὰ πολλῶν καὶ ἀξίων πολλοῦ λόγου σημειώσεων. Εἶναι δὲ τὸ ἔργον οὕτω πως συντεταγμένον, ὥστε δύναται νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἄριστος ὁδηγὸς πρὸς κατανόησιν καὶ τῷ οὐχὶ προσηκόντως περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συγκεκριτημένῳ. Πρὸς τοῦτο δὲ συνεβουλεύθη ὁ φιλόπονος συγγραφεὺς πολλοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους σχολιαστὰς καὶ ἐρμηνευτὰς καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐπισταμένης ἐξετάσεως πολλὰ καὶ καλὰ καὶ ὠφέλιμα προσέλαβε πρὸς διαλεύκανσιν τῶν δυσκόλων χωρίων. Λυπούμεθα ὅτι τὸ στενὸν τοῦ χώρου τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραθέσωμεν τὸν ἐμβριθῆ πρόλογον τοῦ φιλοπονήσαντος τὴν ἔκδοσιν τοῦ δημοσιευθησομένου τούτου λόγου. Πλὴν δὲ τούτων εἶναι τὸ βιβλίον μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας ἐκτετυπωμένον καὶ περιέχει ἀρίστην εἰκόνα τοῦ ῥήτορος. Πωλεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τοῖς βιβλιοπωλείοις κ. ἀδελφῶν Δεπάστα καὶ κ. Γ. Ι. Σειτανίδῃ· ἐν Κερκύρᾳ παρὰ τῷ βιβλιοπωλείῳ «Κάδμος» τοῦ κ. Ε. Δοσίου καὶ ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ βιβλιοπωλείῳ κ. Π. Δ. Σακελλαρίου, ἀντὶ δραχ. ν. 4.

2) *Θεσμολόγιον τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως* συντάχθῃ καὶ ἐκδοθῆν ἐγκρίσει τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ἰπουργείου ὑπὸ Γεωργίου Βενθύλου γραμματέως Α' τάξεως τοῦ αὐτοῦ Ἰπουργείου ἐν τῷ τμήματι τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως· 1883—1887. Τόμος δεῦτερος ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου ὁ Παλαμῆδης. 1887.

Περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς σχολικῆς νομοθεσίας, ἣν καὶ ὁ β' οὗτος τόμος τοῦ κ. Γ. Βενθύλου ἐν σελίσι 320 περιλαμβάνει, εἶναι περιττὸν νὰ διαλάβωμεν. Ὁ δημοδιδάσκαλος ἄνευ τῶν σχολικῶν νόμων καὶ ἐγκυκλίων οὐδὲ βῆμα δύναται νὰ κάμῃ πρὸς εὐσυνείδητον ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου του. Διὰ τούτων ἐν τάξει κατατεταγμένων καὶ χρονολογικῶς εὐρίσκει πᾶσαν λύσιν ἀμφιβολίας καὶ ἀπορίας ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς ὑπηρεσίας του. Ὁ β' οὗτος τόμος πλὴν τῶν κανονιστικῶν Β. διαταγμάτων περιέχει καὶ τὸν θεμελιώδη νόμον, τὸ σύνταγμα, τὰς ὑπὸ τοῦ πρώην

γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Δ. Πετρίδου στοιχειώδεις πρακτικὰς ὁδηγίας περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις καὶ πρόγραμμα δημοτικοῦ σχολείου καὶ γενικὰς τινὰς διατάξεις λίαν χρησίμους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν.

Συνίσταμεν τὴν ὠφέλιμον τούτων συλλογὴν τῆς συνδρομηταῖς τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου καὶ πᾶσι τοῖς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπηρετοῦσι δημοδιδασκάλοις. Ὁ β' οὗτος τόμος τιμᾶται δραχ. 7.

3) *Λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ δήμου Ἀθηναίων τελεσθῆν μνημόσυνον τῶν κεκοιμημένων ἐν τῷ Α' νεκροταφείῳ Ἀθηῶν ὑπὸ Ἰγνατίου Μοσχάκη ὑφηγητοῦ τῆς Θεολογίας τῇ 21 Φεβρουαρίου 1887 Α' σαββάτῳ τῶν νηστειῶν.* Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Λακωνίας. 1887.

4) *Ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ* μελέτη ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ ὑπὸ Ἰγνατίου Μοσχάκη ὑφηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἀνατυπωθεῖσα ἐκ τοῦ «Παρνασσού». Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀλεξάνδρου Παπαγεωργίου. 1887.

Ἀμφότερα τὰ πονημάτια ταῦτα τοῦ γνωστοῦ ἐπὶ ῥητορικῇ εὐφραδείᾳ καὶ δεινῇ ἀπολογία ὑπὲρ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ κ. Ι. Μοσχάκη συνίσταμεν τοῖς συνδρομηταῖς τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου, ὡς ἐνέχοντα πολλὴν δύναμιν πρὸς κράτυνσιν τοῦ ἠθικοῦ φρονήματος καὶ μόρφωσιν ὑγιοῦς χαρακτῆρος.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἐν τῇ Βουλῇ ὑπεβλήθη ἐσχάτως σχέδιον Νόμου περὶ πειθαρχικῶν ποινῶν, παύσεως καὶ μεταθέσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὅπερ μετ' ἀντιρρήσεις τινὰς διήλθεν, ὡς ἔχει, καὶ τὴν γ' αὐτοῦ ἀνάγνωσιν, καὶ εἶναι ἤδη πλεόν νόμος τοῦ Κράτους. Τὸν Νόμον τοῦτον δημοσιεύσομεν κατωτέρω πρὸς γνῶσιν τῶν δημοδιδασκάλων, τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Παιδαγωγικοῦ σχολείου, ἐδῶντες ἐς ἄλλοτε νὰ ἐξενέγκωμεν τὰς περὶ τούτων κρίσεις ἡμῶν. Τὸν Νόμον δὲ τοῦτον, πλὴν ἐνίων βουλευτῶν περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἀσχολουμένων, ἐπολέμησε καὶ ὁ Διδασκαλικὸς σύλλογος, ὁ ὁποῖος, ὀφείλομεν νὰ το ὁμολογήσωμεν, ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἐπεδείξατο ἀρκοῦσαν τόλμην καὶ εὐστάθειαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν γνωμῶν του, ἃς ἔχει περὶ τῆς καθόλου ἐκπαιδεύσεως,

ΣΧΕΔΙΟΝ ΝΟΜΟΥ

Περὶ πειθαρχικῶν ποινῶν, παύσεως καὶ μεταθέσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Ἄρθρον 1.

Οἱ δημοδιδάσκαλοι ἀμφοτέρων τῶν φύλων ὑπόκεινται εἰς πειθαρχικὰς ποινὰς διὰ πᾶσαν παράβασιν ἢ ὑπέρβασιν τοῦ ἰδίου καθήκοντος, μὴ ἀποκλειομένης τῆς ποινικῆς καταδιώξεως, προσέτι δὲ διὰ παράλειψιν, ῥαθυμίαν ἢ κουφότητα περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἢ διαγωγὴν ἀναξίαν δημοσίου λειτουργοῦ ἢ αὐτόβουλον ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεώς των.

Ἄρθρον 2.

Αἱ πειθαρχικαὶ ποιναὶ εἰσὶν α') ἐπίπληξις· β') πρόστιμον μέχρι 20 δραχμῶν· γ') πρόστιμον μὴ ὑπερβαῖνον τὸ ἥμισυ τοῦ μηνιαίου μισθοῦ τοῦ τιμωρουμένου· δ') προσωρινὴ παύσις ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν μέχρι τριῶν μηνῶν.

Ἄρθρον 3.

Αἱ ἐν ἐδαφίῳ α' καὶ β' τοῦ ἀνωτέρου ποιναὶ ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ὑπὸ τῶν ἐκτάκτων ἐπιθεωρητῶν, συντασσόντων περὶ πάσης ἐπιβολῆς πειθαρχικῆς ποινῆς πράξιν ὑποβαλλομένην εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Ἑπιθεωρητοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως προτάσει τοῦ συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως ἢ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἢ τῶν ἐκτάκτων ἐπιθεωρητῶν.

Πρὸ τῆς καταγνώσεως τῆς πειθαρχικῆς ποινῆς προσκαλεῖται ὁ δημοδιδάσκαλος ἢ ἡ δημοδιδάσκαλος νὰ ἀπολογηθῇ ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας, ἧς παρελθούσης ἐπιβάλλεται ἡ ποινὴ καὶ ἂν μὴ ὑπέβαλεν οὗτος ἀπολογίαν.

Ἄρθρον 4.

Τὰ διὰ πειθαρχικῶν ἀποφάσεων ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα εἰσπράτ-

τονται κατὰ τὰ κεκανονισμένα περὶ εἰσπράξεως τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ διατίθενται ὑπὲρ τοῦ ταμείου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἄρθρον 5.

Οἱ δημοδιδάσκαλοι ἀπολύονται τῆς ὑπηρεσίας, πλὴν τῶν ἐν ἐδαφ. α'—ε' τοῦ 35 ἄρθρου τοῦ περὶ ὀργανώσεως τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως νόμου μνημονευομένων περιστάσεων καὶ ἂν προτάσει τοῦ παρὰ τῷ Ἑπιθεωρητοῦ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως συμβουλίου ἢ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων παραπεμφθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ἑπιθεωρητοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, δι' ἀνικανότητα, πρὸς ἐξέτασιν οἱ μὲν δημοδιδάσκαλοι ἐνώπιον μιᾶς τῶν ἐπιτροπειῶν, αἵτινες ἐξετάζουσι ἐπὶ ἀπολύσει τοὺς μαθητὰς τῶν διδασκαλείων, αἱ δὲ δημοδιδάσκαλοι ἐνώπιον μιᾶς τῶν ἐπιτροπειῶν, αἵτινες ἐξετάζουσι τὰς μαθητριάς τῶν διδασκαλείων τῶν θηλέων ἐπὶ πτυχίῳ καὶ ἀποφανθῇ ἡ ἐπιτροπεὶα περὶ ὑποβιβασμοῦ ἢ περὶ ἀκυρώσεως τοῦ πτυχίου τοῦ ἐξετασθέντος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀκυροῦται καὶ τὸ πτυχίον αὐτοῦ ἢ διορθοῦται μεταβαλλομένου τοῦ βαθμοῦ, συμφώνως τῇ προτάσει τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας.

Ἄρθρον 6.

Οὐδεὶς καὶ οὐδεμία δημοδιδάσκαλος μετατίθεται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, εἰμὴ ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταῖς προβλεπομέναις ὑπὸ τῶν ἐδαφίων α'—γ' τοῦ 37 ἄρθρου περὶ ὀργανώσεως τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως νόμου καὶ ἐν ταῖς ἐπομέναις α) ἂν ὑποβιβασθῶσι κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀνωτέρου ἄρθρου.

β) ἂν αἰτήσῃ τὸν διορισμὸν ἐν σχολείῳ τοῦ δήμου, ἐν ᾧ διδάσκουσιν, ὑπότροφος τοῦ δήμου ἀπολυθεὶς τοῦ διδασκαλείου κατὰ τὸν ΧΘ' νόμον τῆς 11 Ἰανουαρίου 1878, καὶ ἐν οὐδενὶ σχολείῳ τοῦ αὐτοῦ δήμου ὑπάρχει κενὴ θέσις.

Ἄρθρον 7.

Οἱ διὰ πειθαρχικοὺς λόγους ἀπολυόμενοι τῆς ὑπηρεσίας δύνανται νὰ ἀναδιορισθῶσι μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦλάχιστον ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς.

Ἄρθρον 8.

Ἐν τῇ περὶ παύσεως ὑπουργικῆ διαταγῇ δέον νὰ μνημονεύονται ἡ νόμιμος τῆς παύσεως περίπτωσις καὶ ἡ γνώμη τοῦ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ συμβουλίου, ἢ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὡςάκις αὕτη ἀπαιτεῖται.

Ἄρθρον 9.

Καταργοῦνται τὸ ἐδάφ. 8 τοῦ 37 ἄρθρου, τὰ ἐδάφ. 2 καὶ 3 τοῦ ἄρθρου 41, τὸ ἄρθρον 42, τὸ ἐδάφ. 3 τοῦ ἄρθρου 53, τὰ ἄρθρα 54 καὶ 55 καὶ τὰ ἐδάφ. 3 καὶ 5 τοῦ ἄρθρου 71 τοῦ περὶ δημοτικῶν σχολείων νόμου τῆς 6 Φεβρουαρίου 1834.

Ἐρ Ἀθήναις, τῇ 4 Μαΐου 1887.

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας
Ἐκπαιδεύσεως καὶ Βουλευτὴς ἐξ Ἀρκαδίας

Π. ΜΑΝΕΤΑΣ

Τὸ ὑπόμνημα τοῦ Διδασκαλικοῦ συλλόγου περὶ τοῦ ἀνωτέρου Νόμου ἔχει ὡς ἐξῆς·

ΠΡΟΣ ΤΟ Σ. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Κύριε Ὑπουργέ,

Ὁ Διδασκαλικὸς σύλλογος συνεθὼν εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν ἐν τῷ τμήματι τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιψήφισιν τῆς Βουλῆς ὑποβληθέντα δύο νομοσχέδια α') περὶ ἰδρύσεως Συμβουλίου παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησ. κτλ. β') περὶ πειθαρχικῶν ποινῶν παύσεως καὶ μεταθέσεως δημοδιδασκάλων, μετὰ μακρᾶν συζήτησιν ἀπεφάσισε τὰ ἐξῆς, ἅπερ νομίζει καλὸν νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν πεφωτισμένην σκέψιν τοῦ Ὑπουργείου καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν διόρθωσιν αὐτῶν.

α') Οὐ μόνον ἄδικον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῆ νομίζει τὴν ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ Συμβουλίῳ παράλειψιν δημοδιδασκάλου. Δημοδιδάσκαλοι πεπειραμένοι καὶ δόκιμοι καὶ ὡς ἐπόπται τῶν Δημοτικ. σχολείων εἶναι οἱ ἀρμοδιώτεροι, ὅπως γινώσκωσι τὰς ἐλλείψεις καὶ ὡς σύμβουλοι ἐν τῷ ὑπουργείῳ εἶναι οἱ καταλληλοῦτεροι πρὸς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. β') Θεωρεῖ λίαν ἐξευτελιστικὸν τὸ ἐν τῷ 5 ἄρθρῳ περὶ πειθαρχικῶν ποινῶν ἀναγραφόμενον, καθ' ὃ πᾶς δημοδιδάσκαλος διατρέχει τὸν κίνδυνον τῆς ἀπωλείας τοῦ πτυχίου του παραπεμπόμενος ἐκάστοτε ἐνώπιον ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας πρὸς δοκιμαστικὰς ἐξετάσεις· διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀφαιρεῖ πᾶσαν ἐλπίδα μονιμότητος καὶ πᾶν ἔχνος ἀνεξαρτησίας τοῦ χαρακτῆρος τῶν δημοδιδασκάλων. Ἡ ἀποθαρρυντικὴ αὕτη κατάθλιψις τῶν δημοδιδασκάλων νομίζει ὅτι θὰ ἔγῃ ἀφευκτον συνέπειαν τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας πλείστων δημοδιδασκάλων καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν δι' ἀγραμμάτων γραμματοδιδασκάλων πρὸς μεγίστην ἐθνικὴν βλάβην.

Καθῆκον λοιπὸν θεωρεῖ ὁ σύλλογος νὰ ὑποβάλῃ ταῦτα ὑπὸ τὴν Ὑμετέραν εὐθυκρισίαν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν φιλοπάτριδα ἐπὶ τούτων πρόνοιαν ὑμῶν καὶ μέριμναν.

Παρακαλοῦντες Ὑμᾶς, Κύριε Ὑπουργέ, ὅπως δέξῃσθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξόχου ἡμῶν ὑπολήψεως ὑποσημειούμεθα.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἀξιότιμε κύριε Ὑπουργέ,

Γινώσκετε καλῶς ὅτι πρὸ τετραετίας ἐδημοσιεύθη παρ' ἡμῖν Νό-
(ΔΜΒ', 22 Ἰουνίου 1882), ἀφορῶν εἰς τὰ ἐν τοῖς σχολείοις τῆς Ἑλ-
λάδος, τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως διδακτικὰ βιβλία, ὅστις
ἤρξατο ἤδη λειτουργῶν ἀπὸ τριετίας.

Ὁ Νόμος οὗτος, ὅστις εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ὑπὸ πολ-

λῶν λογίων κατεδείχθη πλημμελής και ἀκατάλληλος, ἐγένετο πρό μικροῦ ἀντικείμενον σπουδαίων συζητήσεων ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ διδασκαλικοῦ Συλλόγου. Οἱ τοῦ Συλλόγου τούτου ἐταῖροι, οἱ ἐκπροσωποῦντες τοὺς διαφόρους τῆς ἐκπαιδεύσεως κλάδους, ἐξετάσαντες μετὰ προσοχῆς τὴν φύσιν τοῦ περι οὗ ὁ λόγος Νόμου, λαβόντες δ' ἐν ὄψει και τὰ ἐκ τῆς τριετοῦς αὐτοῦ λειτουργίας ἐπελθόντα δυσάρεστα ἀποτελέσματα, ἔκριναν αὐτὸν ὁμοφώνως ἄδικον και ἐπιβλαβέστατον.

Ὁ περι διδακτικῶν βιβλίων Νόμος, καθ' ὃν ἐγκρίνεται και εἰσαγεται πρὸς διδασκαλίαν ἐν μόνον βιβλίον δι' ἕκαστον μάθημα, εἶναι ἄδικος, διότι δύναται νὰ εὐρεθῶσι και πλείονα τοῦ ἐνὸς βιβλία ἐπίσης καλά, οἷον εἶναι και τὸ ἐγκρινόμενον, ἢ νὰ ἐλαττώνται μὲν αὐτοῦ ἐν τισι, νὰ ὑπερτερῶσι δὲ ἐν ἄλλοις. Και ὅμως κατὰ τὸν Νόμον τοῦτον πάντα τὰ ἰσότιμα βιβλία ἀποκλείονται και ἐπομένως καταδικάζονται εἰς θάνατον, ἐνὸς μόνου λαμβάνοντος τὸ γέρας. Ὁ αὐτὸς Νόμος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶναι σύναμα και ἐπιβλαβέστατος, διότι ἀποθαρρύνει τοὺς συγγραφεῖς και ἐπιφέρει τὴν στέρωσιν τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐπὶ μεγίστη βλάβῃ τῶν διδασκομένων νέων και καθόλου τῆς παιδείας. Διότι τίς φιλότιμος λόγιος, ὅσην πεποιθήσιν και ἂν ἔχη εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ προκοπὴν, δύναται ν' ἀποδυθῆ εἰς συγγραφικὸν ἀγῶνα, γνωρίζων ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἐκ τῶν καθυποβληθησομένων εἰς τὸν διαγωνισμὸν βιβλίων ἐν μόνον θέλει ἐγκριθῆ και τεθῆ εἰς χρῆσιν, τὰ δὲ λοιπὰ θέλουσιν ἀποσκυβαλισθῆ ὡς ἄχρηστα ἐπὶ μεγίστη ζημίᾳ τοῦ συγγραφέως οὐ μόνον ἠθικῇ ἀλλὰ και ὕλικῇ; Τοιαύτην θυσίαν και αὐτατάρνησιν και εἰς ἄλλα κράτη οὐδεὶς τῶν λογίων ἤθελεν ἐπιδείξει, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἤθελεν ἐπιδείξει ὁ λόγιος παρ' ἡμῖν, παρ' οἷς οἱ κριταὶ οὐ μόνον ὀλίγοι εἶναι και ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀριθμοῦνται, ἀλλὰ και πολλαχῶς συνδέονται μετὰ τῶν συγγραφέων. Παρ' ἡμῖν ἕνεκα τοῦ ὀλιγαριθμοῦ τῶν τε κριτῶν και συγγραφέων, ἐὰν ἐξακολουθήσῃ λειτουργῶν ὁ αὐτὸς Νόμος θέλουσι διαδέχεσθαι ἄλλα τὰ ἔργα τοῦ κριτοῦ και τοῦ συγγραφέως, και οἱ πρώην συγγραφεῖς, κριταὶ γινόμενοι, θέλουσιν ἀποροῦν τὰ ἔργα τῶν πρώην κριτῶν, συγγραφέων γινόμενων, ἐκ πνεύματος ἀντεκδικήσεως ὀρμώμενοι, ὅπερ ἀτοπώτατον.

Ἄδικος και ἐπιβλαβέστατος εἶναι ὁ τοιοῦτος Νόμος, ὁ καθιερῶν οὐ μόνον τὸ ἐνιαῖον τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἀλλὰ και τὴν τετραετὴ ὑποχρεωτικὴν χρῆσιν και διὰ τὸν ἐξῆς λόγον, διότι ἐνδέχεται πρὸ τῆς λήξεως τῆς τετραετίας, καθ' ἣν ἀνανεοῦται ὁ διαγωνισμός, ν' ἀποδειχθῆ

ἐκ τῆς πείρας βιβλίον τι ἐκ τῶν ἐγκεκριμένων ἀκατάλληλον ἢ και ἐπιβλαβὲς πρὸς διδασκαλίαν, τούνηκτίον δὲ, νὰ συνταχθῶσι βιβλία τελειότερα και μεθοδικότερα. Και ὅμως κατὰ τὸν ὑπάρχοντα Νόμον ὑποχρεοῦνται οἱ μὲν μαθηταὶ ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη νὰ ἐκπαιδεύωνται διὰ βιβλίων ἀκατάλληλων και ἐπιβλαβῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἀποδειχθέντων πρὸς προφανῆ αὐτῶν βλάβην ἠθικὴν τε και διανοητικὴν, οἱ δὲ λόγοι νὰ σταυρόνωσι τὰς χεῖρας και νὰ μὴ ἐκδίδωσι τι ἐκπαιδευτικὸν πρὸ τῆς λήξεως τῆς τετραετίας. Ἦτοι κατὰ τὸν ὑφιστάμενον Νόμον ἢ μὲν διάνοια τῶν παιδίων και τὸ ἦθος αὐτῶν πρέπει ἐπὶ τέσσαρα ἔτη νὰ διαστρεβλώται και διαφθειρήται, τὸ δὲ πνεῦμα τῶν λογίων πρέπει ἐπὶ τετραετίαν νὰ διακόψῃ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, νὰ ὑποπέσῃ εἰς χειμερίαν νάρκην, περιμένον τὸ ἔαρ τῆς νέας τετραετίας, ὅπως ἀφυπνισθῆ, ὅπερ και ἀδικιώτατον και ἐπιβλαβέστατον.

Ἄλλ' οἱ τοῦ περι οὗ ὁ λόγος Νόμου ὑπερασπισταὶ προβάλλουσι πρὸς δικαιολογίαν αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐν τοῖς σχολείοις ὁμοιομόρφου διδασκαλίας. Ἄλλὰ τὸ ὁμοίμορφον τῆς διδασκαλίας δὲν ἔγκειται ἐν τῇ ταυτότητι τοῦ ποσοῦ και τοῦ ποιῶ τῆς διδακτικῆς ὕλης. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται οὐ μόνον δι' ἐνὸς βιβλίου, ἀλλὰ και διὰ πολλῶν κατὰ τὸ αὐτὸ ὑπόδειγμα συντεταγμένων. Καθ' ἡμᾶς μάλιστα εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι πολλὰ διδακτικὰ βιβλία, ὅπως γίνωνται γνωστοὶ πάντες οἱ τρόποι, καθ' οὓς δύναται νὰ παρασταθῆ ἡ αὐτὴ πνευματικὴ ὕλη. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῶμεν και τὸ ἐξῆς, ὅπερ μεγίστην κέκτηται παιδαγωγικὴν σημασίαν, ὅτι ἐν και τὸ αὐτὸ βιβλίον δὲν εἶναι εὐχρηστον εἰς πάντων τῶν διδασκάλων τὰς χεῖρας, ἀλλ' ὁ μὲν ποιεῖται καλλιτέραν χρῆσιν τοῦτου, ὁ δὲ ἐκείνου τοῦ βιβλίου, ἦτοι, εἰς τὸν μὲν εἶναι τοῦτο, εἰς τὸν δὲ ἐκεῖνο τὸ βιβλίον οἰκειότερον, προσιτώτερον και ἐπομένως εὐχρηστότερον. Τοῦτου ἕνεκα πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ὑπάρχωσι πολλὰ ἔγκριτα βιβλία, ὅπως ὁ διδάσκαλος ἐκλέγῃ μεταξὺ αὐτῶν τὸ εἰς αὐτὸν προχειρότερον, οὔτινος δύναται νὰ κάμῃ χρῆσιν ὠφελιμώτεραν, και τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ὁ νόμος καθιστᾷ αὐτὸν ὑπεύθυνον διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας.

Τοιοῦτος ἄδικος και ἐπιβλαβὲς Νόμος, τοσοῦτον περιορίζων τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος, εἰς οὐδὲν πεπολιτισμένον ἔθνος ὑφίσταται. Μάλιστα δὲ τὸ ἐν Πρωσίᾳ Ἰπουργεῖον τῆς Παιδείας, θέλον ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν ἐκ τοῦ περιορισμοῦ ἀδικίαν και βλάβην, ἐξέδωκε τῇ 12 Ἰανουαρίου τοῦ 1880 ἐγκύκλιον, κανονίζουσαν ἐπὶ τὸ ἐλευθεριώ-

τερον και ἐπωφελέστερον τὰ περι διδασκτικῶν βιβλίων και ἀφίνουσαν ἕκαστον συγγραφέα ἐλεύθερον νὰ κανονίση οὐ μόνον τὴν μέθοδον, ἀλλὰ και τὴν ὕλην, ἣν πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ βιβλία τὰ προσωρισμένα διὰ τὰ διάφορα εἶδη τῶν σχολείων (Γυμνασίων, Προγυμνασίων, Πραγματικῶν σχολείων, ἀνωτέρων Ἀστικῶν σχολείων), και τὰς διαφοροὺς αὐτῶν τάξεις. Ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ταύτῃ ὁ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδύσεως Ὑπουργὸς γράφει τὰ ἑξῆς βαρυσήμαντα. ¹

« Ἡ ἐν Πρωσσία ἐκπαιδευτικὴ ἀρχὴ ἀπέσχε κατ' ἀρχὴν νὰ ὀρίση τὰ διὰ τὰ ἀνώτερα σχολεῖα (τὰ τῆς παρ' ἡμῖν μέσης Ἐκπαιδύσεως) ἀπαιτούμενα διδασκτικὰ βιβλία ἢ νὰ προδιαγράψῃ γενικῶς ὠρισμένα διδασκτικὰ βιβλία, ἵνα τηρήσῃ ἐνεργῶν τὸ ἐνδιαφέρον ἀπάντων τῶν διδασκτικῶν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν διδασκτικῶν μέσων και ἵνα ἀντιστῆ κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς πραγματικῆς ἀδικίας, τῆς προερχομένης ἐκ τῆς παραδοχῆς μοροπωλίου ἐπὶ τῶν διδασκτικῶν μέσων.» Κατὰ τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ἐπιτρέπεται πάντοτε πρὸ τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἱσταμένου σχολικοῦ ἔτους νὰ ζητῆται διὰ τὰ ἀνωτέρω σχολεῖα ἢ ἐγκρισις και ἢ χρῆσις νέου τινὸς καλοῦ βιβλίου, ὡς και ὁ ἀποκλεισμός τοῦ ἐγκριμένου μὲν και εἰσηγμένου, ἀλλὰ κακοῦ ἀποδειχθέντος ἐκ τῆς πείρας. Ἡ αἴτησις αὕτη γίνεται δι' ἀναφορὰς τοῦ διευθύνοντος τὸ σχολεῖον πρὸς τὸ Ἐπαρχιακὸν διδασκαλικὸν Συμβούλιον και δι' αὐτοῦ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἐν ἧ καταδεικνύονται τὰ τε προτερήματα τοῦ εἰσακτέου και τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀποβλητέου, και ἣν ἔχει ἤδη ἐπιδοκιμάσει ὁ Σύλλογος τῶν τοῦ σχολεῖου καθηγητῶν ἢ οἱ εἰδικώτεροι αὐτῶν. (Circular verfügung 3 και 4). Μόνον δὲ τῶν βιβλίων τῶν διδασκομένων ἐν πλείοσι τάξεσι δὲν ἐπιτρέπεται ἢ ἀλλαγὴ ἐν οἰκδῆποτε τάξει, ἀλλὰ μόνον ἐν ταῖς κατωτέραις (Αὐτόθι 5)

(Ἔπεται συνέχεια).

¹) «Die Preussische Unterrichtsverwaltung hat es grundsätzlich abgelehnt, die für die höheren Schulen erforderlichen Schulbücher ihrerseits selbst herstellen zu lassen oder bestimmte Schulbücher allgemein vorzuschreiben — um das thätige Interesse des gesammten Lehrstandes an der Besserung der Lehrmittel rege zu erhalten und der Gefahr einer sachlichen Ungerechtigkeit in dem einem bestimmten Lehrmittel bewilligten Monopole zu begegnen.»

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

— Ἀπεβίωσε προχθὲς ὁ ἐν Πειραιεὶ διατρίβων σεβάσμιος γέρων Γεώργιος Κριτσιλῆς ἀρχαῖος συνταχιοῦχος δημοδιδάσκαλος. Διδάξας μετὰ ζήλου ἐν πολλάσι τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίας ἐτελεύτησε τὸν βίον καταλείπων καλὴν και εὐφημὸν τὴν περι αὐτοῦ μνήμην. Ὁ Κύριος ἀναπαύσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν δικαιοσιν.

— Τὸ Πανεπιστήμιον ἐτέλεσε τὴν πεντακονταετηρίδα τῆς ἰδρύσεώς του τῇ 18 Μαΐου κατὰ τὴν εἰσαχθεῖσαν και παρ' ἡμῖν, ἐν χρῆσει δὲ οὔσαν παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης, ἐθιμοταξίαν φρονοῦμεν ὅτι οὐκ εἰς δέον, οὐδ' εἰς πρέπον ἐδαπανήθησαν τοσαῦται χιλιάδες δραχμῶν, παρὰ πάντων δὲ κατεγέλασθησαν και ὁ τρόπος, και ἡ τάξις, και ἡ πομπή. Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ἢ τελετὴ ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ ἐν αὐτῷ τῷ κτιρίῳ τοῦ πανεπιστημίου, και οὐδεμία νὰ γίνῃ διαπόμπευσις ἐν τοῖς ὁδοῖς· ἔπειτα ἔπρεπε νὰ προσκληθῶσιν εἰς ἐπίσημον και ἑλληνικὴν παράστασιν πάντες οἱ ὅπως δῆποτε ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδύσεως ἐργασθέντες ἐν διακρίσει κατὰ τὸν βίον, ἤδη δὲ ἀποκεχωρηκότες γήρως ἔνεκον ἢ ἄλλων αἰτίων ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας. Ἐν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ τῶν γραμμμάτων ἔπρεπε νὰ ἐμφανισθῶσι μάλιστα αἱ πολιαὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκεῖνων, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν και παιδευσιν τοῦ ἔθλου Ἑλληνικοῦ. Ἡ ἀπουσία τοσοῦτων γεραρῶν ἀνδρῶν ἐπεσκόπησε τὴν τελετὴν ταύτην και κατεβίβασεν εἰς τὰ ὄμματα τῆς κοινωνίας. Πῶς γὰρ οὐ; Τελεῖται πανήγυρις τῶν γραμμμάτων και λείπουσιν ἀπ' αὐτῆς οἱ λόγιοι ἀγωνισταὶ τῆς, οἱ πολλοὶ τῆς παιδείας διαδοχῶν! Δὲν θὰ ἦτο γελοία ἢ τελετὴ τῆς 25 Μαρτίου, εἰμὴ προσεκαλοῦντο εἰς αὐτὴν τὰ λείψανα τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, οἱ περιλειπόμενοι ἔτι εἰς τὸν βίον εὐάριθμοι ἀγωνισταὶ;

— Ἀντιπρόσωποι τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς παιδείας εἰς τὰς ἐξετάσεις τῶν διδασκαλικῶν ἀρχομένων τὴν ἑβδομάδα ταύτην ὠρίσθησαν διὰ τὸ ἐνταῦθα μὲν διδασκαλεῖον ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Πολίτης, διὰ δὲ τὸ ἐν Τριπόλει και ἐν Κερκύρᾳ οἱ αὐτόθι νομάρχαι, ἐπόπτει δὲ ἐνταῦθα μὲν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου κκ. Σ. Λάμπρος και Ζῆκος Ῥώσης, ἐν Τριπόλει ὁ γυμνασιάρχης κ. Γαλανόπουλος και ἐν Κερκύρᾳ ὁ γυμνασιάρχης κύριος Ρωμανός.

— Χθὲς ἐνώπιον ἐκλεκτῆς ὁμηγύρευς ἔγειναν εἰς τὴν γυμναστικὴν αἱ ἐξετάσεις τῶν μαθητριῶν τῆς κυρίας Λασκαρίδου. Ἡ γυμναστικὴ ὡς διατυποῦται ἐν τῇ σχολείῳ τούτῳ, εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐλεύθερα ἀσκήσεις συνδεδεμέναι μετ' ἄσμάτων. Αἱ ἀσκήσεις δὲ αὐταὶ δὲν φέρουσι τὸν ξηρὸν τύπον τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων, ὅπερ ἀποδοκιμάζεται σήμερον ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς γυμναστικῆς διὰ τὰ σχολεῖα, ἀκλ' εἶναι κινήσεις, αἵτινες χωρὶς νὰ κατοπονῶσιν εὐφραίνουσι τοὺς γυμναζομένους και δίδουσι και εἰς τὸ σῶμα ἐπίχαριν εὐστροφίαν και εὐκαμψίαν. Ἄλλ' ἑκτός τῶν ἀσκήσεων τούτων, ἃς εὖρομεν γινομένης ὀρθῶς, ὀφείλομεν ἰδέσθαι νὰ ἐξάρωμεν και τὰ ἐθνικὰ παιγνίδια, μάλιστα δὲ τὸν ἐθνικὸν χορὸν, ὃν ἐχόρευσαν μετὰ χάριτος αἱ μαθήτριαι τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἄδουσαι ἅμα κατὰ χορικὸν δημῶδες μέλος ἄσμα ἐπίτηδες ποιηθὲν πρὸς ἔπαινον τοῦ βίου ἐν τῇ ἐξοχῇ. Ὅστις παρευρέθη εἰς τὸν χορὸν, θὰ εἶδῃ πόσον διὰ τοῦ χοροῦ τούτου και τοῦ μέλους ἐξηγήρηται τὸ διαφέρον τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πραγμάτων, ὥστε

δὲς νὰ χειροκροτήσωσι τὸν χορὸν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι αἰσθανόμεθα ἑαυτοὺς δυνατοὺς, ὅταν εὐρισκώμεθα εἰς τὰ ἔθνη μας, εἰς τὴν γλῶσσάν μας, εἰς τὴν θρησκείαν μας καὶ διδάσκει ὅτι πᾶσα κοινωνικὴ μεταρρύθμισις δὲν πρέπει νὰ ἐγέλῃ τὸ φυσικὸν ἄνθος τοῦ λαοῦ, τὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἡ δύναμις λαοῦ τινος εἶναι ἡ ἰδιοφυΐα του, τὰ ἔθνη του ἢ πλῆθις του. Καὶ ἐπὶ τούτων στηριζόμενοι οἱ νόμοι τῆς πολιτείας προάγουσι τὰ ἔθνη. Καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα οὐ μόνον τὴν θρησκείαν μας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη μας, τὰ ὅποια δὲν δημιουργοῦνται, ἀπαξ δ' ἀπολεσθέντα ἀπόλλυνται διὰ παντός. Αἱ ἐξετάσεις ἦσαν διδακτικαὶ εἰς τοὺς σκεπτομένους. Εὐχάριστον δὲ ὅτι ἦτο ἐκεῖ καὶ ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς παιδείας. Ἄν ὠφελήθη ἢ μή, θὰ τὸ ἴδωμεν εἰς τὴν πράξιν.

— Ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ Ν. ἐφημερίδι τῆς 22 Μαΐου τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ Νόμου περὶ πάύσεως καὶ πειθαρχικῶν ποινῶν τῶν δημοδιδασκάλων.

Διὰ τοῦ ἄρθρου τοῦ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 15 Μαΐου ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς νομοσχεδίου, περὶ πειθαρχικῶν κτλ. τῶν δημοδιδασκάλων, ἕκαστος δημοδιδάσκαλος δημόσιος ἢ ἰδιωτικὸς ἐν ἐνεργείᾳ ἢ μή, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀνά πᾶσαν στιγμὴν κινδυνεύει νὰ ἀπολέσῃ τὸ πτυχίον του καὶ νὰ παραπέμπηται ὁ μὲν διδάσκαλος ἐνώπιον μιᾶς τῶν ἐπιτροπειῶν, αἵτινες ἐξετάζουσι ἐπὶ ἀπολύσει τοὺς μαθητὰς τῶν διδασκαλείων, ἡ δὲ δημοδιδάσκαλος ἐνώπιον μιᾶς τῶν ἐπιτροπειῶν, αἵτινες ἐξετάζουσι τὰς μαθητρίδας τῶν διδασκαλείων τῶν θηλέων ἐπὶ πτυχίῳ. Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁ δημοδιδάσκαλος καὶ ἡ δημοδιδασκάλισσα, οὐ μόνον θὰ ἀπολύηται, ἀλλὰ καὶ θὰ παραπέμπηται, ὡσάντις ἔχουσιν ὄρεξιν οἱ τὸ ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον συγκροτοῦντες ἢ ὡσάντις καταβῆ εἰς τὴν σοφὴν κεφαλὴν τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ, πρὸς νέαν ἐξέτασιν. Ὅστις θέλει τῶρα μὲ τὸν νόμον τοῦτον ἄς μὲν εἰς δημοδιδασκαλικὴν θέσιν. Σεῖς δὲ οἱ μαθηταὶ τῶν διδασκαλείων, μελετᾶτε ὅσον θέλετε, λαμβάνετε ὅσα πτυχία θέλετε· τὰ πτυχία σας εἶνε χάριτις ἄγραφος. Ἄν σας ἀρέσῃ ἀκολουθήσατε τὸ ἐπιπονώτατον καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐξευτελιστικώτατον ἐπάγγελμα τοῦ δημοδιδασκάλου, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐλπίδος μονομιότητος. Σεῖς δὲ πάλιν, οἱ ὅποιοι προτίθεσθε νὰ ἐγγραφῆτε εἰς τὰ διδασκαλεῖα, σας προκαλοῦμεν νὰ ἀναγνώσῃτε τὸ περιφρημον τοῦτο ὅον ἄρθρον περὶ ποινῶν τῶν δημοδιδασκάλων. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐπιδιώκει τὸν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κ. Τρικούπη γενικὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, ἥτοι τὴν ἀφαίρεσιν παντός ἴχνους ἀνεξαρτησίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν μέσον ἴσχυσε νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀπόφασιν τῶν σκαπανέων τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ. Ὁ διδασκαλικὸς σύλλογος, ἰδὼν τὸ ἄδικον τοῦτο ἄρθρον, συνεδριάσας ἐν τῇ τμηματι τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὑπέβαλε πρὸς τὸν κ. ὑπουργὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτλ. ὑπόμνημα πειστικὸν περὶ τούτου, οἱ ἀξιοτίμοι βουλευταὶ κκ. Βαλσαμάκης, Πετρίδης καὶ Μίλησις κατὰ τὴν προχθεσινὴν συζήτησιν τοῦ νομοσχεδίου τούτου δι' ἀκαταμαχίτων ἐπιχειρημάτων κατεπολέμησαν τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἄρθρου τούτου· ἀλλ' ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς, πειθομένη εἰς τὸ κυβερνητικὸν ἀλάνθαστον, ἐψήφισεν τὸ νομοσχέδιον τοῦτο ὡς ὑπεβλήθη καὶ οὕτω ἐδόθη τὸ τελευταῖον θανατηφόρον κτύπημα κατὰ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Οἱ ἐργάται τοῦ καταχθονίου τούτου ἔργου θὰ ἴδωσι τὰς συνεπείας.